

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

ሀ በ ቀ ቴ ሶ ቶ

ኒ ሀ ፀ ነ ሀ ነ ሀ ነ ቶ

ቶረ.

ԵՂԻՇԵԻ

ՔԱՀԱՆԱՅԻ

ՃԱՌ

ՅԱՅԼԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆ ՏԵԱՌՆ

Ի ՎԵՆԵՏԻԿ

Ի Տպարանի Մխիթարեանց

ՌԵԳ — 1854

ՍՐԲԱՍԻՐԻ

ՏԵԱՌՆ ԵՂԻՇԷՒ

ԳԱՀԱՆԱՅԻ

ԵՒ

ՃԳՆԱՒՈՐ ԿՐՕՆԱՒՈՐԻ

ԵՒ ՄԻԱՅՆԱԿԵՑԻ

Ի ԹԱՐՕՐ ԼԵՐԻՆ

ՅԱՅՅՆՈՒԹԻՒՆ ՏԵԱՌՆ

ԱՌ ԳԵՏՐՈՍԵԱՆՑ

ԵՒ

Ի ՄԵԾ ԱՒՈՒՐ ՎԱՐԴԱՎԱՌԻՆ

ՄԻՆՉԴԵՐ ԵՐԹԱՅԻՆ ՆՈՔԱ 'Ի ՃԱ-
նապարհի , ասէ տէր մեր ցերկոտա-
սանսն . Զո՞ ուտեք ասեն զինէն
մարդիկս թէ իցեմ : Պատմեցին նմա
զարտաքնոցն , զի այլ ընդ այլոյ
կարծէին : Ասէ ցնոսա . Իսկ դուք
զի՞նչ ասէք զինէն . յառաջեցաւ
Պետրոս և ասէ . Դու ես Քրիստոս
Յիսուս Որդի Աստուծոյ : Գովեաց
տէր մեր զգեզեցիկ վկայութիւն նո-
րա , և Հօր իւրում ետ զյայտնու-
թիւն շնորհին . և զի դեռ եւս Պետ-
րոս այսր և անդր գեգերէր , կար-
ծէր եթէ Քրիստոս ոչ մեռանիցի ,
ոչ քաջ գիտացեալ , եթէ մահուամբ
բնն նորա մահ մեռանի և աշխարհ
կենդանանայ . ետես տէր մեր եթէ
մոռացաւ Սիմօն զերանութիւնսն
երկնաւորս , արկ մօրմոքումն բանից
'ի լսելիս նորա . բոլոր ինքն շարժե-
ցաւ յահագին երկեւղէն . իբրեւ
ԺԸ .

լուաւ 'ի տեառնէ , եթէ Պարտ է
 որդւոյ մարդոյ բազումս չարչարանս
 ընդունել , մեռանել և յերիր ա-
 ւուր յառնել . յոյժ տրտմեցոյց ա-
 նուամբ մահուն և առաւել քան
 զյոյժ մխիթարեաց աւետեօք յա-
 րութեանն : Իսկ նորա 'ի մեծ տա-
 գնապէ՝ մահուն յիշատակօք մոռա-
 ցաւ զաւետիս յառնելոյն . որպէս և
 է տեսանել 'ի բնութեանս մերում .
 հին ախտքն բնութեանն մեղացն՝ ոչ
 տայ թոյլ վաղվազակի եկամուտ նո-
 րոյ կենացս 'ի ներքս անկանել . որ-
 պէս և որդիք ժողովրդեանն հին
 կուրութեամբն խանտային ընդ նո-
 րոյ կենացս երեւումն , անուանե-
 լով զնո Նզիա կամ Նրեմիա կամ
 զայլ ոք յառաջին մարդարէիցն ,
 չար 'ի մխիթարութիւն անձանց
 իւրեանց մահկանացուացս : Մահ-
 կանացու կարծէք՝ զմիտս ժողովրդ-
 դեանն յերկուացուցանելով յայն-
 մանէ , որ եկն կատարել զբանս
 մարդարէիցն . նովին ախտիւ իօթա-
 նայր և Պետրոս . զվկայութիւնն գե-
 ղեցիկ մատոյց , զնորհուրդսն չա-

րաչար հիւանդացոյց . իբրեւ յան-
զգայ սաստկագոյնս ընդդէմ չողաւ .
Քանքեզ , մի լիցի այդ բան , ասէ :
Զբոլոր հին կարծիս մտացն ած-
թափեաց , զառաջին գեղեցիկ վկայ-
ութիւնն ելոյծ . Հայր յայտնեաց
նմա զբոլոր աստուածութիւնն
Որդւոյ , զի աստուածութեամբ և
մարդկութեամբ զչարչարանսն ըն-
դունիցի , և որ չարչարիցի՝ նոյն և
յառնիցէ : Յայսմ աւետիս խնդալ-
էր ամենեցուն և ոչ ըղձիւք արգե-
լուլ զնա յերկոցունց : Տեսե՛ր , ուր
զաստուծոյսն խօսեցաւ՝ երանի ետ
նմա . իսկ ուր ըստ հին մարդոյն խոր-
հեցաւ՝ ասաց նմա յայտնապէս ,
Յետս երթ սատանայ , զի ոչ խոր-
հիս զԱստուծոյն , այլ զմարդկանս :

Մարդոյ խորհուրդք իբրեւ ըզ-
ծուխ անպիտան են . 'ի ծուխ անդր
ոստեաց և հետակորոյս արար զնա
'ի նոր մարդոյս , զի իցէ ինքնածագ-
լոյս առանց ապականացու խորհր-
դոյ . որ և արքունիքն իսկ անուա-
նելոց էին՝ յորս սաստեաց , և առ-
ընկէց զնա յետոյ իւր , զի ինքն ըզ-

կամա Հօր իւրոյ կատարիցէ առանց
գայթակղութեան իրիք գնելոյ : Ու-
սոյց և նոցա չարչարանս ընդունել
յիւրաքանչիւր անձինս , և անդէն
առ նմին յուսով յարութեամբ
հաստատեաց զնոսա . ոչ միայն որ
յապայն լինիցի , այլ զի և առժա-
մայն փոքր 'ի շատէ ցուցցէ զնմա .
նութիւն երկրորդ գալստեանն իւ-
րոյ , որպէս և ասէ իսկ անգուռ վը-
կայութեամբ . Արդարեւ ասեմ
ձեզ , իցեն ոմանք որ այժմ աստ
կայցեն , մի ճաշակեսցեն զմահ , մին-
չեւ տեսցեն զարքայութիւնն Աս-
տուծոյ . զի եկեալ հասեալ իցէ զօ-
րութեամբ իւրով :

Եւ յայսմ տեղւոջ երեւի ոմանց
սակաւիկ մի ընդգէմ միմեանց բանք
աւետարանագրացն . Մատթէոս
յետ վեց աւուր ասէ . իսկ Ղուկաս
և Մարկոս յեա ութ աւուր ասեն .
այլ միք բաւական համարիմք զո-
մանց ասացեալսն . Մատթէոս , ա-
սեն , զաստի անտիսն եթող և միայն
զմիջոցն առ 'ի համար . իսկ երկուքն
և զնոստանալն և զերեւելն հան-

գերձ միջաւն . և հաճոյ թուեցաւ
 ամենեցուն ընդունել զայս . և մեք
 'ի նոցուն հաւանիմք միաբանեալ ,
 որպէս ցուցանէ մեզ Մարկոս աւե-
 տարանագիր . Եւ եղեւ յետ բանիցս
 այսոցիկ իբրեւ անցին աւուրք ութ ,
 առեալ տէր մեր ընդ իւր զՊետրոս
 և զՅակոբոս և զՅովհաննէս , և ել
 'ի լեառն մի բարձր առանձինն . և
 յայլակերպս եղեւ առաջի նոցա ,
 և ձորձք իւր եղեն փայլուն և սպի-
 տակ յոյժ , որպէս զի ոչ կարէին
 թափիչք երկրի այնպիսի ինչ սպի-
 տակացուցանել . և երեւեցան նոցա
 Մովսէս և Եղիա զի կային և խօսէին
 ընդ Յիսուսի և պատմէին զեւսնորա
 զոր կամէր կատարել յԵրուսաղէմ :
 Յայս վայր սուրբ աւետարանագիրս
 երկրորդեաց զյայանութիւնն երկ-
 նաւոր : Յամենայն բանս աստուա-
 ծային գրոց՝ յոյժ է զարմանալ հո-
 ղեղէն բնութեանս . իսկ յայնպի-
 սում յերկնաւոր երեւման՝ ոչ միայն
 մեք տկարանամք , այլ և անմարմին
 զօրութիւնք երկնից : Զբոլոր ժա-
 մանակոն զոր չըջեցաւ տէր մեր յաշ-

խորհի՛ առաւել զանցուցանէ ըստ
մարդկան խոնարհութեանս . իսկ 'ի
լերինս յայսմիկ՝ և ըստ հրեշտակացն
անցոյց ահաւորութիւնն . ոչ միայն
զի ինքն լուսեղէն փառօքն երեւե-
ցու , այլ զի և զմահուն երեւե-
գրունս , և զառաքելոցն կատարեաց
զխոսամունս . Աստուծոյ , ասէ ,
այսպէս լաւ խորհել , զի առանց մեր
մի ինչ կատարեսցի : Եւ Դաւիթ
յազազակեւն իւրում ասէ . Ինչ
սպասեն արդարք մինչեւ հատու-
ցես : Եւ երկրորդ մեծ ձայնիւքն 'ի
մեծամեծաց մինչեւ ցփոքրկունս՝
կատարածին ոչ ուրուք ընկալեալ
լինի զհատուցմունսն իւրաքանչիւր .
որպէս 'ի միում շաքաթու հաստա-
տեաց զամենայն արարածս , 'ի
միում աւուր շաքաթանան երկինք
և երկիր , և ամենայն մարդ ընդունի
ըստ վաստակոց իւրոց : Արդ էած
ընդ իւր զՄովսէս և զԵղիս 'ի վկայ-
ութիւն . զի Մովսէսիւ զյարութիւն
մեռելոցն ուսուցանէ նոցա . և Ե-
զիայիւ ցուցցէ զսիրելի մահ աս-
տուածութեանն իւրոյ նոցա , ո-

րոմ Եղիայն յոյժ էր տեղեկագոյն ,
 և ցանկայր թէ ե՞րբ լինիցի տեսա-
 նել , և տեղին ճշմարիտ էր արքայ-
 ութիւն . քանզի լիով էր անդ միա-
 նական Երրորդութիւնն : Եւ վասն
 զի ոչ է Աստուած 'ի տեղւոջ , երե-
 ւեցաւ մարմնականացն իբրեւ զտե-
 ղաւոր . և 'ի տեղւոջն ուր Աս-
 տուածն գումարեցաւ՝ առանց
 պատկառելոյ անուանի արքայու-
 թիւն . քանզի այն իսկ է արքայու-
 թիւն ուր աստուածութիւնն ե-
 րեւի :

Եւ գու , ո՞վ տէր իմ Պետրոս ,
 ընդէ՞ր զահի հարեալ ես 'ի մա-
 հուանէդ , ուստի բոլոր բարիքն զե-
 ղանին աշխարհի . զոր և այժմ իսկ
 յայլոց զգոյն լուիցեա . զի այսէ ա-
 ւետարանագիրն եթէ Մովսէս և Ե-
 ղիա զելլ նորա պատմէին զոր կա-
 տարելոցն էր յԵրուսաղէմ : Արդ
 իբրեւ ետես Պետրոս , եթէ մե-
 ռեալք և կենդանիք զնոյն բանս
 քարոզեն , և ինքն կամօք տէր յայն
 եկեալ է Հօր միաբանութեամբ ,
 եւս քաջ վտանգեցաւ յառաջին

երկեւոյն . քանզի հաստատեալ թի տաց եթէ 'ի մահուանէ տէր մեր ոչ է զանգիտելոց . և մեզ թողուլ և փախչել զսա անհնար է . նաեւ զայն եւս քաջագոյն ածէր զմտաւ , եթէ յորժամ իջանէ սա 'ի լեռնէաստի , պարզ յերուսաղէմ երթայ , ուր մեզ կասկած իսկ է մահու . վասն այսր խզճի մտաց իւրոց , սկսաւ աւելցտէր , զի հրամայեսցէ առնել տաղաւարս իւրաքանչիւր նոցա , և զՄովսէս և զԵղիա մի արձակեսցէ անգրէն . որպէս թէ ասիցէ ոք 'ի կարծիս մտաց իւրոց , թէ չեք յայսմ լերին իշխանութիւն մահու , և եթէ 'ի լեռանս յայս մահ երկընչի ելանել . Հրէայքն իսկ ոչ կարեն յանգոնել 'ի սա . տալա եթէ և մեք իսկ երթիցուք յերուսաղէմ , յորժամ և Մովսէս և Եղիա ընդ մեզ իցեն , ոչ կարեն քահանայքն խուել զմեզ . քանզի յոյժ տեղեկագոյն են սաստիկ ահին սոցա : Այն Մովսէս է այս որ յանապատին բիւրս բազումն կոտորեաց 'ի նոցանէ , և բանիւ հրամանաւ սորա բացաւ երկիր

և եկուլ զքանակս նոցա : Չեն ան-
տեղեակ և վասն Եղիայի , թէ սա-
կաւիկ ինչ խոժոռին ընդդէմ սո-
րա , կապէ զերկինս և արգելու
զանձրեւ 'ի սոցանէ . և եթէ եւս
յանդգնեսցին՝ իջուցանիչ հուր յեր-
կնից և այրէ զթշնամիսն Ճշմարտու-
թեանն . 'ի բազում տեղիս գիտեն
զգորութիւն ասի սորա , ոչ միայն
անուանեալ քահանայքն , այլ և
արտաքին ուրացողքն նոցա . չէ մո-
ռացեալ նոցա զսատակումն զութ-
հարիւր քրմաց նոցա զոր ինքն իւ-
րովք ձեռօքն կոտորեաց 'ի հեզե-
ղատն Կիշոնի . և եթէ Աքայաբ
թագաւոր երկնչէր 'ի սմանէ , ո՞ր-
չափ եւս Աննա և Կայիափա՝ որ
տկարագոյնք են քան զԱքայաբ :

Վասն այսր ամենայն կարծեաց
նոցա որ մարդկաբար երկնչէին ,
յոյժ ողորմեալ նոցա Հօր 'ի վերուստ
ասէ . Դա է որդի իմ սիրելի , դմա
լուարուք : Ծառայք երկրաւորք
պահապանք լինէին տեառն իւ-
րեանց . զի երկոքեան անկեալք են
ընդ ախտիւք երկեւղի . երկնից աէ-

րուծիւնն ոչ ինքն յուսմբէ պահեալ
 լինի . այլ նա պահէ զամենեւեռն
 իւրով զօրութեամբն : Եւ տաղա-
 ւարս հարկանել գուք մի՛ աշխա-
 տիք . եթէ կարի ջեռարուք , ահա
 տուեալ է ձեզ ամպ հովանի , ընդ
 ամպովք հովանեաւ զովացարուք :
 Այս բարբառ իբրեւ եկն նոցա
 յերկնից , հայեցան տեսին զՅիսուս
 միայն . և ապա կարացին իմանալ ,
 եթէ յահէ անտի թմբեալ էին նո-
 քա , և ոչ գիտէին զինչ խօսէին :
 Եւ եթէ թմբեալս կոչէ զնոսա
 գիրն , զիսորդ ծանեան զՄովսէս և
 Ղեղեա . յայտ է թէ յիմարեւոյ
 էին թմբեալք , այլ ոչ՝ ի լսելոյ և
 յիմանալոյ . զոր աչօքն տեսին ճշ-
 մարիտ էր , և զոր ականջօքն լուան՝
 չէր սուտ . այլ քանզի կարի ահա-
 գին էր ժամն , ոչ կարաց մարդ-
 կային բնութիւնն հասու լինել
 երկնաւոր բնութեանն . վասն զի
 այսր և անդր սայթաքէին և մեղա-
 դրել ոչ դք կարէր : Զի եթէ մեծն
 Աբրահամ զվերին զօրութիւնսն
 բոլորովին մարդացեալս ետես , բա-

խելով 'ի յողիսն՝ ոչ կարէր կալ 'ի վերայ ճշմարտիւ , այսր և անդր տարաբերէր զմիտսն . տեսանէր երիս և մի կարծէր , կարծէր մի և խօսէր ընդ երիս . երեւէին մարդ , նա իմանայր Աստուած . և ո՞ր իսկ 'ի հոգեզէն բնութեանս կարասցէ ճշմարտիւ կալ և իմանալ զայն զանբաւ մեծութիւն . ոչ միայն մարդիկ մարմնաւոր , այլ և ոչ պարզ բնութիւնքն երկնից : Յիրաւի կոչէ գիրն թմբրեալս զնոսա . յորմէ զօրութենէ լերինք հալին և անդունդք ցամաքին , և ամենայն թանձրահող երկիրս 'ի հիմանէ գորգեալ սասանի . ողորմութեամբ իւրով խնայէ 'ի մեզ , զի գործք ձեռաց նորա եմք . որպէս հանապազ յամենեւեան և այն օր երկեան 'ի լերինն :

Գիտեմք զի աստուածային գիրք այլ ընդ այլոյ չխօսին , այլ զամենայն պատմեն ճշմարտիւ . բայց է բան , որպէս ասի՝ նոյնպէս և իմանի . այլ պիտոյ է ծածկեալ մտաց բանին յայտնութիւն , որ հաւատովք ընդունին 'ի փրկութիւն ան-

ձանց : Ծանեան , տսեն , Պետրո-
 տեանք զՄովսէս և զԵղիա . իբրեւ
 տսեա , եթէ այո՛ ծանեան , զիմորդ
 ասեն ծանեան՝ զոր ոչն գիտէին .
 քաջ 'ի միտ ան զգորութիւն բանին ,
 և մի մոռացկոտ լինիր իբրեւ զտէր
 Պետրոս . 'ի գլուխ ճառիդ ընթեր-
 ցիր , արքայութի տապ տեղւոյն . չիք
 անդ մոռացումն մարդկային , այլ
 յիշողութիւն անմոռացման . քան-
 զի մեզ նմանութեամբ էր տեղին ար-
 քայութիւն , իսկ առ աստուածու-
 թիւնն ամենայնիւ բովանդակ : Ու-
 սոյց մեզ տէր ոչ զբնական դարու-
 թիւնս , այլ զիմացական դիտու-
 թիւնն . իբրեւ թէ փոխեցան արքն
 յերկրէ յերկինս , զաստի իմաց-
 մունս թմբրութիւն կոչեցին . զան-
 տեսն ճանաչելով արքայութեան
 մանկունս անուանեաց , և մարգա-
 րէութեան մանկունս . ուսոյց նոցա
 դիտութեամբ , զի ոչ եւս կարօտա-
 նայցեմք յերկնաւոր ժառանգու-
 թեանն , անծանօթս լինել առաջ-
 նոց , միջնոց և վերջնոց : Յորժամ
 արքայութեան որդիք լինիցին ար-

Ժանաւոր մարդիկ՝ ծանօթութիւն
 յաստուածատուր շնորհէ անտի
 բաշխի . զոր այժմ մտօք իմանամք՝
 ընդ հայելի օրինակ անուանեցաւ .
 իսկ յորժամ մարմնական քող 'ի
 մէնջ բարձցի , դէմ յանդիման տե-
 սանեմք զաստուածութիւնն որպէս
 և մարթի . զհրեշտակաց բնութիւն
 բովանդակ , զանծանօթսն իբրեւ
 զանձինս մեր , արտաքնովքս իբրեւ
 զարտաքին դէմս , մտօք՝ զարտաքին
 և զներքին : Եւ զի դեռ եւս Պե-
 տրոսեանք մարմնաւորք էին , կա-
 թեաց 'ի նոսա նշոյլ իմանալի շնոր-
 հին 'ի յողիսն . բաւանդակ ծա-
 նեան զՄովսէս և զԵղիա . իսկ ար-
 տաքին զգայութեամբք էր 'ի տեղ-
 ւոջ անդ՝ որ այլ ընդ այլոյ խօսե-
 ցան . և այլոյ մասամբ դարձեալ
 ողորմեցաւ նոցա Աստուած . այն է՝
 զի հաւաստեաւ ծանեան զՄովսէս
 և զԵղիա , և զի մի ինչ գէշ մնաս-
 ցէ 'ի միտս նոցա , 'ի բանից անտի
 նոցա եւս քաջ հաստատեցին զծա-
 նօթութիւնն : Նոքա յայտնի խօ-
 սէին ընդ տեառն , և սղքա զամէն

լիով լսէին 'ի նոցանէ , և զոր
լուանն՝ այլ ոչ իմացան . զի եթէ
մոռացեալ էին՝ և դրէին ոչ աւետա-
րանագիրքն :

Բայց խնդիր այս կայ առաջի .
Զքնչ արգեօք Մովսէս խօսէր ընդ
տեառն , և կամ զքնչ Եղիա երկրոր-
դէր առաջի նորա : Աւետարանիչն
պատմէ եթէ զելս նորա ասէին զոր
կատարելոց էր յԵրուսաղէմ . եւք
նորա մահ նորա է , և 'ի մահուանէ
իսկ նորա եղեն ամենայն բարու-
թիւնքն երկնաւորք : Եւ ո՛ր ար-
դեւք գրեաց Մովսէս վասն մահու
Որդւոյն Աստուծոյ : Մի՛ այգայէս
հարցաներ ցիս թէ ո՛ր արդեւք
գրեաց . ամենայն մարդարէք և
օրէնք վասն մարդանալոյ Բանին
Աստուծոյ պատմեցին մեզ , չարչա-
րելոյ և մեռանելոյ և յառնելոյ . 'ի
Ծնունդն . Մարգարէ յարուսցէ
ձեզ Աստուած յեղբարց ձերոց ,
յօրէնսգրութիւն նորոց կտակարա-
նաց . մի իբրեւ զիսն ասելով նմա
լուիջիք , զիւր օրէնսն լռեցոյց ,
զտեառնն յառաջ հրամայեաց մա-

տուցանել , 'ի միրտութիւնն , 'ի
 ծովն , յամպն , 'ի սիւն հրոյն , 'ի
 խոցումն կողիցն , 'ի վտակաբուխ
 վէմն : Եթէ յինէն ոչ ընդունիս ,
 յառաքելոց հարկաւ որ ընդունիս .
 Վէմն , ասէ , որ երթայր զհետ ժո-
 ղովրդեանն նա ինքն էր Քրիստոս .
 'ի փայտ խաչին , 'ի գաւազանն նը-
 շանագործ , 'ի մահ անարատին ,
 հեղումն արեան գառանցն յԵգիպ-
 տոց , 'ի զօրութիւն մահուն՝ փրկու-
 թեամբ նոցին 'ի ծառայութենէ ,
 զաւետիս յարութեանն , զայն սուրբ
 ոսկերքն Յովսեփու պատմէին նո-
 ցա . մեռեալք զկենդանիս ապրե-
 ցուցին . 'ի մահուանէ . զվերանալն
 նոցա՝ մեծն Դաւիթ գրեաց նոցա և
 ամենեցուն . համբարձաւ Աստուած
 օրհնութեամբ և տէր մեր ձայնիւ
 փողով : Զայս ամենայն և Եղիա դի-
 տէր , քանզի մի հոգի էր որ խօսէր
 յամենեսեան , մի օրինակ գիտէին
 ամենեքեան . էր ոք որ սակաւ բա-
 նիւք զայս ասէր , և էր որ բազմա-
 գոյն առնէր զյանդիմանութիւնն ,
 սակայն զօրութեամբ զսոյն երկրոր-

դեն : Զայս ամենայն խօսելին ընդ տեառն Մովսէս և Եղիա , զի առաքեալքն վկայ լինիցին անսուա բանից նոցա , եթէ վաղու հասեալ էր գատավճիռն մահու 'ի վերայ նոցա , և մի ոք իշխեացէ լինել ընդդէմ բանիցն նորա . և որպէս երեւեցաւ յայտնի յայնմ հետէ այլ ոչ ոք իշխեաց երկրորդել զնոյն բանս առաջի տեառն :

Բայց դու իբրեւ լուիցես զկալն Մովսէսեանց և խօսել ընդ նմա , մի վարկարարողի անփոյթ առնիցես և մի սակաւ բանս իմանայցես , և մի ընդ վայր շատխօսութիւն համարեսցիս . քաջ զմտաւ ած և տես զպատուական արան . եթէ միտդնես , զբոլոր երկրային արքունեօքս զանց առնէ տեղին . և կամ ոյր առաջի կանն . և կամ որք կանն՝ եթէ ոչ զերկնից մեծութիւնն ունէին , ոչ կարէին առաջի տեառն երկնից կալ և խօսել ընդ նմա . այլ սիրով իւրով ած զնոսա և ողորմութեամբ իւրով մերձեցոյց առ ինքն , և ներելով իւրով արար նոցա զուն

կընդրութիւնն . վասն որոյ կարա-
ցին լինել յերկարաբանք : Թուի
ինձ թէ յոյժ ողբային զազգա-
տոհմն , զի գութ ունէին 'ի վերայ
գաւառացն՝ վասն քաղցր արմա-
տոյն . թէպէտ և լեալ էր 'ի նոցանէ
յառաջ արդարք բազումք , յայնմ
ժամանակի չար տեսանէին զամենե-
սեան : Ճշմարտեցին եթէ եկն ե-
հաս ժամանակ , և մերձեցաւ օրն
յորում շիջանելոց էր նոցա ճրագն
առկայծեալ , և եղէգն ջախջախեալ
արմատաքի խլելոց էր . 'ի ծածուկ
ողբային զազգն 'ի միտս իւրեանց ,
տեսին եթէ ամենայն ինչ նոցա 'ի
հեթանոսս փոխելոց է , և նոքա
մնան լոկ իբրեւ մարմին առանց
շնչոյ : Տեսին և զբարերարութիւնն
Աստուծոյ , որ ոչ կամի ընդ կո-
րուստ և ոչ ընդ մի մարդոյ , հա-
մարձակեցան հարցանել ցտէր՝ որ
գիտէր զծածուկս սրտից նոցա , ե-
թէ գուցէ ինչ հնարս , ասեն , այլով
օրինակաւ քեզ չմեռանել , և աղ-
գին չկորնչել , և հեթանոսաց լինել
փրկութիւն : Իսկ տէր մեր ոչ տըրտ-
եալիւ . ՅԱՅԼԱԿԵՐԳ . 2

մեցոյց զսիրելի ծառայան իւր , այլ
զհարցումն պաասսխանւոյն 'ի կամս
Հօր իւր արար :

Գուցէ ասիցէք ցիս , Ուստի՞ իշ-
խեցեր զանգիրսդ երկրորդել : Ես
իսկ տեսի զտէր՝ զի լայր զերուսա-
ղէմ և յոյժ լայր զազգն ընտրեալ :
նոյնպէս մեծ էր , զի այսօր 'ի վերայ
երեսաց իւրոց յաղօթս անկաւ առ
Աստուած . ոչ մարդ էր գուզնա-
քեայ , այլ բոլոր զօրութեամբ իւ-
րով , յերկար տաժանութեամբ
զողջոյն գիշերն , մինչեւ քրտունք
սաստիկք հոսեցան 'ի նմանէ : Եւ 'ի
կատարել աղօթիցն , զՄովսէսեանց
հարցուածն երկրորդէր . Հայր , ա-
սէ , եթէ հնար է՝ անցցէ բաժակս
այս յինէն . և անգէն վաղվաղակի
զխնդիր իրացն 'ի կամս Հօր իւրոյ
ապաստան առնէր : Եւ դարձեալ
եկաց յաղօթս , և զնոյն բանս եր-
կրորդեաց : Եւ մեզ այս կարեւոր
է ուսանել քան զամենայն . որպէս
նա ըստ կամս Հօրն ոչ կամեցաւ ե-
լանել , և մի գուրստ նորա կաման
ելանիցես : Ասան որոյ և Եղիայ-

եանք ոչ կարացին մեղադիր լինել տեսն . նոյնպէս և Պետրոսեանք որք ականատեսք եղեն , ոչ միայն մեղադրեալք , այլ և նոքա շնորհակալու ընդ ամենայն տիեզերս : Այս է յերկարաբանութիւն արանցն առ տէր , ոչ միայն շատ խօսելով ընդ նմա , այլ ամենեւին չգնալ 'ի նմանէ , նա և եթէ հնար ինչ գուցէ՝ մեռանել ընդ նմա . և եթէ Մովսէս ոչ մարթէր կրկին մեռանել , վասն Եղիայի՝ եթէ տէր կամէր՝ Գոյր հնար : Յորժամ առաջին հարցուած նոցա 'ի գլուխ ոչ չոգաւ , վասն երկրորդին յոյժ էին ցանկացեալք : Ո՞րք 'ի սիրելի զօրականացն մնասցէ 'ի պատերազմէ , յորժամ թագաւորն ինքնին 'ի վերայ թշնամւոյն ելանիցէ . և եթէ երկրայինքն զայս առնեն , որք յերկբայս են յաղթիլ քան թէ յաղթել , քանի՞ն յօժարութեամբ երկնաւորին լինել նահատակակից . զի ոչ մտահուկասկած առաջի կայ , այլ անմահ կենաց յաղթութիւն : Յայսմ պատերազմէ ոչ ումեք օրէն է զանգի .

ատել, ոչ արանց և ոչ կանանց, ոչ
 արդարոց և ոչ մեղաւորաց, թէ
 հնար է՝ գուցէ և երկնաւորացն :
 Բայց սա աւատիկ թէպէտ և Նդիայի
 կարի անձկալի՝ լինել նմա խաչա-
 կից, բայց արդեւ զնա տէր, զի մի
 ոք յարդարոց խաչեսցի ընդ նմա .
 քանզի ոչ իսկ էր եկեալ եթէ վասն
 արդարոց խաչեսցի, այլ վասն բար-
 ւոյ՝ որպէս և համարձակեցաւն իսկ
 մեռանել, զի իւրով մահուամբն
 զամենեցուն մահ խափանեսցէ : Ար-
 դեւ զՆդիա 'ի մահուանէ, զի մի
 զառեալ պատիւն հանցէ 'ի նմանէ .
 և ոչ միայն զՆդիա արդելու լինել
 իւր մահակից, այլ և ոչ զմի ոք յար-
 դարոց՝ ոչ կամի եթէ ոք մեռցի ընդ
 նմա, այլ 'ի մեղաւորաց, ոչ իւրով
 բանիւ, այլ զոր քահանայապետքն
 կամեսցին . յայնժամ թերեւս և անդ
 երեւեսցի նորա բարերարութիւնն,
 զոր և յառաջագոյն իսկ ասացեալ
 է, եթէ վասն մեր ընդ անօրէնս
 համարեցաւ : Առ սէր իւր խնայեաց
 յՆդիայ, զի կեցցէ յանմահութեան
 պարգեւին, և լիցի քարոզ երկրորդ
 գալստեան նորա :

Գիտէ Աստուած զինչ գործէ , և զբարին ինքն առանձինն կատարէ . շատ իցէ քեզ եթէ 'ի նորա յոյսն գիտիցես վայելել , և յորժամ նա գուռն բացցէ քեզ . ապա եթէ կամիս՝ և գու կարես գործել իբրեւ զնա , որպէս ևղեւ առաքելովքն և լինի Քրիստոսիւ մինչեւ ցայսօր : Գիտեմ զի բազումք ցասուցեալ են ինձ . Տէր մեր , ասեն , զարքայութիւնն եցոյց 'ի լերին անդ , և գու եկեալ զմահու ճառս պատմես մեզ : Միտ դիր ճառիդ , և անտի հաւանիս . ելանել իսկ նոցա 'ի լեռունն՝ մահու պատճառք եղեն սկիզբն . և եկեալ Մովսէսեանց զնոյն երկրորդեցին առաջի տեառն , և մեք 'ի նոյն ճառ տեսաք զարքայութիւնն : Յոյժ սպիտակ էր պայծառութիւն ձորձոյն և անցանէր ըստ արեգակնային ճառագայթս այն . ըստ արժանաւոր տեղւոյն և հանդերձիցն վայելչութիւն պիտոյ էր . այլ կատարեալ այնիւ էր արքայութիւնն՝ ուր հայր և Որդի մարդկան յայտնին . զայն և անփոփոխ իսկ է իմա-

նալ, տնանց կալ մնալ յաւիտենական : Բայց 'ի սպիտակութիւն ձոր-
 ձոյն սակաւիկ մի ակնարկեցից' 'ի
 մահ անմահին : Ամենայն արարածք
 յանմիտութար սուգ նստէին . վասն
 զի անմահին Աստուծոյ անմահ
 պատկեր՝ մարդս է . ընդ մահուամբ
 անկեալ դնէր՝ յանլոյծ խաւարի, և
 սգածէին առ հասարակ արդարք և
 մեղաւորք, և ծանրալից հանգերձ
 սգոյ ունէին, որ է նմանութիւն
 խաւարի . և ոչ ոք կարէր յեղեւոցս
 զծանրութիւն սգոյն բառնալ յաշ-
 խարհէ, բայց միայն այնիւ էր հնար՝
 որով եղեւն ամենայն : Արդ զար-
 դարեցաւ 'ի մահն իւր, ոչ երկրային
 պատուական հանգերձիւք, այլ
 բնական ինքնածագ լուսոյն իւրով,
 զի հալածեացէ յաշխարհէ զիշխա-
 նութիւն խաւարի, և զթախծալից
 տրամութիւն մարդկան միտութարեա-
 ցէ . և զներկուած հին տրամու-
 թեանն՝ իւրով անապական լուսոյն
 սպիտակացուցէ : Եւ մարդիկ որ 'ի
 վերայ մահուան սիրելեաց իւրեանց
 տխրին և մթանան, և դրեթէ կեն-

դանոյն զմահ ճաշակեն , հայեսցին
 նոքա 'ի զուարթութիւն պայծա-
 ութեան մահու Որդւոյն Աստու-
 ծոյ , և բարձցի 'ի նոցանէ սուգն
 անյոյս տրտմութեան , և լցցին յու-
 սով յարութեամբն , և մի եւս այլ
 երկիցեն 'ի մահուանէ , որ դողա-
 ցոյց զարդարս և զմեղաւորս : Վասն
 այսորիկ խօսիմք 'ի տեղւոջ աստ ըզ-
 ճառս մահու , զի տեսանեմք 'ի սմա
 զարքայութիւն երկնից , որ եկեալ
 հասեալ է զօրութեամբ իւրով մե-
 ծաւ համարձակութեամբ : Ոտն
 հարկանեմք 'ի վերայ մահու . վասն
 զի յուսով 'ի վերայ արքայութեան
 տեսաք զանձինս . հաճեալ եմք ընդ
 տեղի լերինս , ուր կրկին յայտնու-
 թիւնն եղեւ առ մեզ , մանաւանդ
 թէ երեքկին . մեռեալ գիտեաք
 զՄովսէս և կենդանի տեսաք . նա
 եբեր զաւետիս յարութեան ամե-
 նայն մարմնոյ : Կիսահաւատ ազգն
 Հրէից զհոգին Եղիայի յափշտա-
 կեալ խոստովանելին , և զմարմինն
 իբրեւ զանպիտան ինչ գոյացութիւն
 'ի վայր ընկեցեալ . եկն երեւեցաւ

բովանդակ հոգւով և մարմնով, զի բարձրէ զխիղճ'ի մտաց նոցա, եթէ կամեսցին ընդունել: Կարծէաք եթէ ոչ անցանէ թաղաւորութիւն մահու. տեսաք անդ'ի լերին զմահ մեռեալ և զկեանս թաղաւորեալ:

Եթէ գուք կամիք՝ անդէն'ի ճառս լերինն գարձցուք, քանզի և իջեալ իսկ չեմք'ի լեռնէ անտի. և մինչ անդն եմք՝ զանտիսն եւեթ խօսեսցուք. և զինչ անդ բանքն են՝ համակ զնովիմք եկեսցուք. և եթէ առ'ի պէտս այլոց բանից իջուք'ի լեռնէ անտի, դարձեալ'ի նոյն լեռն ելցուք. եթէ երկիցս և եթէ երիցս, սակայն զնոյն արասցուք մինչեւ կատարեսցի ճառս. շուրջ զլերամբն փակեսցուք: Բայց առ այժմ'ի վեր անդ զտէր Պետրոս հարցանել պարտէ, եթէ Առ ի՞նչ սիրեցեր այդչափ զլեռնդ և այդր կամիս առնել քեզ բնակութիւն, քեզ և ընկերացդ. եթէ առնիցես՝ սակաւիկ մի պատեհագոյն է քեզ և տեառն և Մովսէսի: Եւ տյգ ինձ կարի պատեհագոյն թուի. Յարեաւ, ասէ, 'ի մե-

ուելոց , վասն այսր կամիմ թէ աստ
կայցեն : Յարուցեալ՝ որ տաղաւարի
կարօտանայ . այնմ եւս յարութեան
իսկ չէ արժան ասել , այլ երազ և
առ աչօք երեւումն : Ուրեմն չեւ
եւս տեղեկացեալ վասն յարուցե-
լոյն , սակաւ մի ճաշակ եցոյց քեզ
յարութիւնն , ընդ տեսանելն և
թմբեցար . եթէ այնպէս 1 փա-
ռօք էին նոքա քեզ՝ որ անփոփոխ ըն-
դունելոցն են , դու ապաքէն եւս
առաւել վտանգէիր : Բայց ոչ կա-
րեմ մեղադիր լինել քեզ , զի դեռ
եւս հրէախառն ես . ընթեռնուս
զդրեալսդ օրինացն , այլ իմանալ
չեւ եւս կարացեալ զարժանն :

Ի լերինն շքեղացան դէմքն Մով-
սէսի , և հարքն ձեր ոչ կարացին
հայել յերեսս նորա մերկ , և դու
զոգիսդ ընդ մարմնական վարագու-
րովդ ծածկեալ ունիս : Մովսէս
ծածկելով զդէմն՝ մերձեցոյց զնո-
սա առ ինքն , և տէր զայն քող մեր-
կանայ՝ ի սրտից ձերոց . անդատին
իսկ ունի զմարդասիրութիւն առ
ազգդ ձեր . աստուածանուն մեծա-

րեաց զծառայս իւր և փառօք իւրովք զարդարեաց զնա , և ժողովուրդն առ ատելութեան իւրեանց փախչէին 'ի նմանէ . և նա նշանօք և արուեստիւք արծարծէր զնոսա , զի ընդեւեւ ժարդասիրութեամբ նորա մերկ՝ գիմօք կարացեն տեսանել զաստուածութիւնն 2 : Սոյն սա նա է , որ բազում իրօք կրթեաց զձեզ , զի այսօր արժանի լինիցիք տեսանել զճաճանչ լուսոյ աստուածութեն . բայց այսօր դու լաւագոյն ցուցարքան զնոսա . թէպէտ և զարհուրեցար , այլ ոչ 'ի փախուստ դարձար . այդպէս երեւեցաւ , եթէ սէր Աստուծոյ մեծապէս բնակեալ է 'ի քեզ՝ քան յառաջին ժողովուրդն :

Այլ և արդ շուրջ զքեւ հայեացքաջ . ընդ ում չըջիս , առ ում նստիս , ոյր ես ուղեկից , և կամ ոյր խորհրդակից : Ո՞չ դու ետուր զգեղեցիկ վկայութիւնն և դու խոստովանեցար զՔրիստոս որդի Աստուծոյ . ո՞վ քաջ . Աստուած խոստովանիս և 'ի տաղաւորս բնակեցուցանես . զայդ ոչ միայն Քրիս-

տոս չառնու քեզ յանձն , այլ և ոչ
 ընկերակից քո Եղիա . զվերանալն
 նորա տեսեր դու , և պատիւ մե-
 ծուծեանն երեւեցաւ քեզ . եթէ
 զայն ճշմարիտ գիտացեր , զայս ոչ
 արժանապէս խօսիս : Յի՛նչ նիւթոց
 կազմեսցես զխուզսդ , ասա ինձ .
 ասլաքէն 'ի փայտէ և 'ի խոտոյ . ո՛վ
 մեծ յերկոտասանսդ , քաջայուշ
 լեր . կառս ունի հրեղէնս , երի-
 վարս բոցեղէնս , հուր և խոտ 'ի
 միասին ոչ բնական . բայց եթէ զայն
 եւս արտաքոյ թողուցու , ինքն 'ի
 նոյն պատիւ է զարդարեալ . և ե-
 թէ ոչ այնպէս էր , զիմորդ հանդար-
 տէր կայր բոցոյն առաջի : Քեզ
 այսօր սակաւիկ մի սպիտակութիւն
 երեւեցաւ , և դեռ աստանդես բա-
 նիւք . ուր Եղիայն բնակեալ է , եւս
 առաւել պայծառագոյն է , քան
 որ քեզդ երեւեցաւ . և դու զայդ-
 պիսի այր 'ի տաղաւարս հրաւիրես ,
 և ո՛չ պատկառիս 'ի շքեզ պատուոյ
 նորա : Դարձեալ և զտէրդ աշխար-
 հաց 'ի կարօտութիւնն ածցես և 'ի
 տեղոջ կարծես , զդա գիտեա ան-

զի ամենեցուն և զամենեցուն կարօ-
 տութիւն բառնալ։ Ոչ 'ի տեղւոջէ
 այտի երեւեցաւ գա պատուական ,
 այլ տեղիդ գովաւ շքեղացաւ : Սա-
 կաւիկ մի սպիտակ ձորձով զարհու-
 րեցար , յորժամ բուռն հայրենի
 փառօքն տեսցես , յայնժամ և ոչ
 զմի տեղի յերկրաւոր պատուակա-
 նաց աստի դմա համարեսցիս ար-
 ժանի . այլ բարբառն որ եկն 'ի վե-
 րուստ՝ զայն գիտեա դմա տեղի և
 փառս և վայելութիւն անպատում .
 և գու յայն հայեաց , զհետ այնր
 ձայնի լեր կաթոգին : Այժմ աչք
 մարմնոյդ լցան լուսով , ապա բոլո-
 րովին իսկ գու լուսալի լինիս . զի և
 գու իսկ քեզ հազիւ կարիցես հա-
 սու լինել : Այլ տէրդ արքայու-
 թեան՝ չէ կարօտ տաղաւարաց .
 ամպովն արժան էր քեզ ուսանել ,
 որ եհար ժողովրդեանն տաղաւարս
 յանապատի անբաւ բազմութեանն .
 ամպն էր բաւական հովանի , և ըզ-
 բոլոր գիշերն լոյս հրոյ առաջնոր-
 դէր . և եթէ 'ի չարսն այնպէս գը-
 թայր , ո՞րչափ եւս առաւել 'ի ձեզ

տառապեալս : Զամենայն ինչ թողէք և զհետ դորա շրջիք . զինչ ասէ ձեզ՝ լուարուք , և զամենայն բարի կամս ձեր՝ դա կատարէ : Անդէն իսկ 'ի տեղւոջդ փոքր մի աղէխար շեցայք 'ի տապոյ փառաց դորա , արագ արագ թանձրացոյց զամսն 'ի վերայ ձեր . եթէ սակաւ մի յամեալ էր՝ և դուք և տեղիդ բոցակէզ լինէիք . նա և 'ի բնական ջերմութենէս աստի են տեղիք , ուր ամարանի հրդեհք բորբոքին . և եթէ մասնաւոր լոյս այդպիսի սաստիկ տապով հարկանել՝ ինչ կարծես զինքնածագն լոյս , եթէ թոյլ տայր որ ունէր զծով և զցամաք՝ առ հասարակ կիզոյր : Յայնմ լուսոյ ճառանչ սակաւ մի երեւեցաւ Պաւղոսի , թէպէտ և ոչ այրեաց զմարմին նորա , զլոյս աչաց նորա եկէզ , թէպէտ և այլ շնորհեցաւ նմա՝ զառաջինն կորոյս : Ողորմութեամբ իւրով ծածկեալ ունի ինքն զինքն , գրէ թէ ոչ բաւեն տեսանել զաստուածութիւն նորա : Տեսեր , ուր խոնարհութեամբ խօսի Աստուած

ընդ արարածս՝ զմարդասիրութիւնն
իւր յայտնէ . եթէ որպէս էրն՝ և
յայտնէր զինքն, եղեալքս յապակա-
նութիւն գաւնային առաջի նորա :

Արդ մի՛ տէր Պետրոս բարիոք
թուեսցի առնել դմա տաղաւարս,
զի չէ ժամանակդ այգալիսի գործոյ,
և ոչ գու ունիս կազմած շինողաց .
չես տեղեակ հիւանութեան, և ոչ
գիտես յորմ կարգել քարինս :
Արդ ապետ անուանեցաւ և զիւր
արուեստն ոչ թաքոյց ՚ի քէն . բայց
եթէ գու մոռացկոտ ինչ իցես, ես
ոչ գիտեմ . հանապաղ քո առաջի
գործեաց և գործէ, և յոյժ կամի
զի ուսջիք և բանիւք և գործովք,
որպէս ինքն առանց մարմնաւոր աշ-
խատութեանց վարէ զարուեստն,
ի գոյն նահատակութիւն և զձեզ
կրթէ : Մի ընդ քուն խօսիր և մի՛
զճշմարտութիւնն երազակոծ ե-
ղեալ՝ այլ ընդ այլոյ պատմես .
յերկնաւոր մանրագորս հոտոտե-
ցար, զհետ հետոց գորա ուսիր վե-
րաբերիլ . ՚ի ստուերաշուք տարերցս
եւանել փութացիր, քան նստել

ընդ սովաւ . յանապական լուսոյն
 'ի ծմակային տեղիս մի աղաչեր
 բնակել զայդպիսի չքնաղ լոյս . Թէ
 և ջրայինքն տեսանէին՝ 'ի ցամաք
 գիմէին , և եթէ 'ի սանդարամետա-
 կանսն ծագէր՝ 'ի վեր կորզեալ ա-
 ծէր զամենեսեան . եթէ գոյր իշ-
 խանուծիւն՝ հրեշտակաց թողեալ
 զայն երկնից լոյսն՝ առ այդ լոյսդ
 իջանէին : Այդ լոյս յերկնից յեր-
 կիր երեւի , զերկրաւորս յերկինս
 տանի հանէ . և յորժամ յերկրէ 'ի
 վեր ծագէ՝ զվերինսն 'ի վայր խո-
 նարհեցուցանէ . այդ լուսով ետես
 Յակոբ զտէր լուսեղէն սանդղոցն .
 'ի լուսեղէն տեղիս բնակեալ էր Ե-
 ղիա , զայն լոյս թողեալ՝ առ այս
 լոյս խոնարհեցաւ և եկն . յայդ լոյս
 աւանդեալ էր Մովսէս , ազգեցաւ
 նմա 'ի Նաբաւ լերինն , փուծացաւ
 եկն առ անձկալիդ : Տեսանես ,
 զիարդ փարին երկոքեան զլուսովն .
 չյադին բազում բանիւն զոր խօսինն
 ընդ նմա . 'ի ծագել այդ լուսոյ՝ ա-
 րեգակն խաւարեցաւ , որպէս առ-
 տեղք յարեգականէ . արեգակն 'ի

գմանէ չերեւեցաւ : Եւ քեզ յոյժ
 երանի տամ, զայդ տեսեր և յայն
 հրաւիրեցար . ամենայն աշակերտ
 զվարդապետին արուեստն փութայ
 ուսանել : Ո՛չ 'ի քոց տաղաւարաց
 անտի եհան դա զքեզ . խղիւճնս իմն
 արարեալ ձեր 'ի ծովեզերին , վասն
 այդր լուսոյ՝ ետ թողուլ ձեզ զայն .
 զի յայդ թեւակոխեսցիք , ընդ այդ
 ընդելջիք , զայտի եկեսցիք , 'ի գոյն
 խոկասցիք , գմին արժանի լիջիք ըզ-
 գենուլ : Չի՞ք տեսեալ զազգ թըռչ-
 նոցդ . ձագուցն յորժամ թեւքն
 թաւացեալ հաստանան՝ ոչ ընթացս
 ունին 'ի վերայ բունոցն , այլ 'ի
 հայրենի արուեստ վերաբերին . զոր
 տեսանենն՝ զմտաւ ածեն զայն .
 մինչդեռ մատաղարոյս են թեւքն՝
 անդէն 'ի տեղւոջն ստէպ ստէպ
 շարժին . յորժամ բոլոր վարազա-
 թեւք աճեցեալ մեծանան՝ տակա-
 ւին 'ի վեր վազեն ոստախաղաց լի-
 նելով և աներկեւղք եղեալք յան-
 կանելոյ , ապա բարձրացեալ 'ի վե-
 րոյ օդոց ճախրեն զլերամբք , թը-
 ուուցեալ առ ամպովք քերեն , ան-

կասկածք անցանեն գնալ յերկրա-
սող փնասակարացս :

Օրինակաւ իմն տէր զձեզ ուսու-
ցանէ . կրթեաց 'ի նշանս և յա-
րուեստս մեծամեծս , զի ամենայնիւ
զձեզ յինքն սպասաւորեալ միա-
ցուացէ . զի և գուք զայլս 'ի մա-
հուանէ 'ի կեանս որսասջիք . արար
զձեզ կիրթս և հմուտս և տեղեկա-
գոյնս . զի իցէք պատճառք կենաց
ամենայն աշխարհի : Բայց գու որ
ոչ էիր 'ի լերին անդ , մի իբրեւ զա-
նուն լուսոյն լսես՝ առ այսմ լոյս
հարցեն , կացցեն միտք քո . զայս
լոյս հանապազ տեսանեմք , ոչ յի-
մարիմք և ոչ թմբրիմք , և ոչ ամե-
նեւին երկեւղ ինչ անկանի 'ի սիրտս
մեր . այլ որ զցայդն եմք՝ նոյն եմք
և զցերեկն . վասն զի նիւթեղէն ա-
րարած է , և մեզ 'ի սպասաւորու-
թիւն առեալ . պղտոր , մթին , փո-
շխառն , մրրկեալ , խթացեալ տե-
սեր , և ոչ զերկինսն վերինս կարէ
ցուցանել . և այնչափ օտար է յայ-
նրմ լուսոյ՝ որպէս և նկարեալն 'ի
կենդանւոյ : Որպէս և ինքն աս-

ԵՂԻՇ . ՅԱՅԼԱԿԵՐԳ . 3

տուածութիւնն բազում մասամբք
երեւեցաւ մարգարէիցն , և մի ոք 'ի
նոցանէ զԱստուած ոչ կարաց տե-
սանել . այլ նմանութեամբքն որով
տեսին՝ բաւական համարեցան .
հանդեան կամօք իւրեանց և կատա-
րեցան բանք նոցա գործովք . որ-
պէս և այսօր 'ի լերինն երեւեցաւ ,
այն է զօր հանապազ տեսանէին .
այլ ոչ այսօր նոյնպէս տեսին , և ոչ
այլ ընդ այլոյ զայլ ոք Քրիստոս
տեսին : Որ էրն զնոյն տեսին , ոչ
նոյնպէս գձուձ . փոքր մի վերագոյն
քան զառաջինն տեսին և թմբը-
ցան 'ի նշանաց անտի . և եթէ աւե-
լի քան զձեզ կարծէիք՝ այլ ոչ ինչ
'ի վեր հայէին միտք ձեր : Աստու-
ծոյ նշանագործութիւն բոլոր արա-
րածքս են . զաշխարհս ոչ 'ի նշանս
ինչ արարեալ է ումիք , զի և գոյր
իսկ ոք ոչ յառաջ քան զաշխարհ .
և նա բնութեամբ ունի զբարերա-
րութիւնն . զոր ինչ կամի՝ կարէ առ-
նել , ոչ 'ի պէտս իւրոյ անկարօտ
բնութեանն , այլ 'ի յեղեղոցս 'ի
լրումն առանց պակասութեան . և

զմարդ սիրէ քան զբոլոր արա-
 րածս . և կամի 'ի ձեռն նշանացն՝ զի
 զանեղ բնութիւնն ծանիցեն , և 'ի
 ճանաչելոյ անտի լիցի սիրոյ բարե-
 կամութիւն . և դարձեալ եւս վե-
 րագոյնս ձգիցէ , որպէս թէ իւր իսկ
 առնիցէ գահակից : Զոր և այսօր
 առ ձեզ նորին սիրոյ եցոյց զօրու-
 թիւն , ոչ երկրաւոր նշանօք , այլ
 երկնից մասնաւորութեամբ . ցայս-
 օր զմարմնականսն տեսանէիք իբրեւ
 զմարդ , վարդապետ կարդայիք ,
 ըստ մարդկութեան եւեթ իմա-
 նայիք զզարմացումնդ . վասն այսո-
 րիկ փարատեաց 'ի նոցանէ զմար-
 մնաւոր տգիտութիւնն , զի երկնա-
 ւոր յայտնութեամբն կրթեացէ ըզ-
 նոսա , և մի՛ համակ զմարմնակա-
 նօքն եկեսցեն . որպէս և ասէ գիրն ,
 եթէ Յայլակերպս եղեւ առաջի
 նոցա : Յայլակերպսն ոչ այլ ինչ է
 իմանալ , այլ աստուածակերպ երե-
 ւեցաւ առաջի նոցա , զի և զնոսա
 յայն կերպարանս փոխեաց 'ի ժա-
 մանակի իւրում . կրթեցան աչքն ու-
 ցա հայել 'ի մարմնաւորութիւնն

տեառն . ոչ կարացին խորհուրդք
 նոցա համբառնալ յերկինս . ընդ-
 հարան աչք նոցա 'ի լոյս փառաց
 նորա , կարացին զարժանի էութիւն
 նորա իմանալ : Ի բազում բարձր
 տեղիս ելեալ էին նոքա ընդ տեառն ,
 այլ ոչ մտօք . այնպիսի տեսիլ եցոյց
 նոցա այն օր զիմանալի լոյսն , զի
 կրթեսցէ զնոսա յեւս առաւելու-
 թիւն : Ըստ մարմնոյ 'ի լեառն ելին ,
 մտօք վերացոյց յամենայն աշխար-
 հական ցանկութեանցս . բարձր է
 լեառն քան զքաղաքս . զնոսա
 քան զբնաւ աշխարհս բարձրացոյց :
 Երբեմն ելին ընդ տեառն 'ի Գալի-
 լեայ 'ի լեառնն՝ ուր զերանու-
 թիւնսն աւետարանեաց նոցա .
 բանս երկնաւորս լուան , այլ միտք
 նոցա ոչ ինչ բարձաւ 'ի յերկրաւո-
 րացս . իսկ աստ բանիւք ինչ ոչ խօ-
 սեցաւ ընդ նոսա . լուսով երկնա-
 ցոյց զլեառնն , և լռութեամբ երկ-
 նաւորս արար զնոսա :

Է իսկ 'ի բնութեանս մերում ,
 յորժամ չըջիմք 'ի բազմամբոխ քա-
 աքի , զքաղաքական կարգսն սի-

րեմք ուսանել . յաճախագոյն պըշ-
 նումք ընդ փառս երկրաւորս , և խո-
 նարհին միտք մեր յիրս 3 երկրա-
 ւորս ապականացուս , և եթէ ոչ մե-
 ծաւ պատրաստութեամբ զգոյշ
 կայցես անձին քում՝ հազիւ կա-
 րասցես ապրել 'ի պատիր զքօսա-
 նաց աշխարհիս : Ասան որոյ և Մով-
 սէս հանեալ զԺողովուրդն յԵգիպ-
 տոսէ , շրջան առ յանապատի անդ-
 ամս քառասուն , և ապա կարաց լի-
 նել նոցա օրէնսդիր . իսկ իբրեւ
 բնակեցան 'ի քաղաքս բազմամար-
 դիս , և զեդեալ օրէնսն ոչ կարացին
 պահել . և է ճշմարիտ , որ ընդ եր-
 կիրս պշնու՝ ղերկինս ոչ կարէ տե-
 սանել : Ապա և տէր մեր իբրեւ յԵ-
 գիպտոսէ եհան զաշակերտսն 'ի
 լեառն անդր և ուսոյց նոցա զանգիր
 օրէնս երկնից . քանզի և մեր տեղին
 առաջին անգիր էր : Գիր զմարմնա-
 կանացն խօսի , անգրութիւն զան-
 մարմին էութիւնն ցուցանէ : Գիր՝
 զմահն Մովսէսի պատմէ , իսկ ան-
 գրութիւն՝ զյայտնութիւն տեառն
 առ աշակերտսն : Գիրն ինքն անցաւ

կան է , և զանցաւոր աշխարհս ար-
կանէ ընդ պատմութեամբ : Անգի-
րըն 4 յինքեան գրէ զանցաւորս , զի
անանցս արասցէ : Գիրն զվերանալն
Եղիայի նիւթական պատուակա-
նօքս ասէ . անգրութիւն զերեւումն
տեառն և զԵղիայեանց . ոչ իրրեւ
այլք յայլում նստեալք և եկեալք ,
այլ ինքն ինքեամբ երեւեցաւ 'ի վե-
րոյ քան զերկինս . ոչ այրեցող
ընութիւն՝ մարմնականացս ահ ար-
կանելով , այլ լոյս փափուկ և արա-
րող , որպէս և ժառանգաւորաց
արքայութեան , յանմարմնականաց
տեղիսն զգենուլ : Այնպիսի տէր ե-
րեւեալ և ըստ իւրում էական ընու-
թեանն շնորհեաց և ծառայիցն
զնոյն փառաւորութիւն . զի եթէ
ոչ այնպէս էին , և ոչ մերձենալ կա-
րէին 'ի հուրն ամենակէզ : Եւ Պե-
տրոսեանք որք տեսող են աստուա-
ծային փառացն , և նոքա 'ի վեր
կորզեցին 'ի ծանր մարմնականացս ,
հասանելով մինչեւ յիմանալի հրեշ-
տակաց ընակութիւնս . անցեալ
կային գեր 'ի վերոյ մահուամբ , որ

ակէս և երեքն՝ սոյնակէս և երիւքն .
 ոչ միայն չերկնջել 'ի մահուանէ ,
 այլ և 'ի բազում տեղիս հալածական
 առնել զմահ 'ի մարդկանէ . քան-
 զի յոյժ մեծացաւ աղքատութիւնն
 նոցա : Ելին իբրեւ զերկչոտս գտա-
 նել 'ի վերոյ քան զերկեւղ . ելին
 իբրեւ ընդ որդւոյ մարդոյ , զնոյն
 տեսին անդ Որդի Աստուծոյ . ելին
 տգիտադոյնք , ուսան անդ զկատա-
 րեալ գիտութիւն . ելին ընդ այնմ
 զոր գիտէին ծնեալ 'ի կուսէ . իմա-
 ցան անդ զնոյն ծնեալ 'ի Հօրէ յա-
 ռաջ քան զաշխարհս . ելին ընդ
 այնմ՝ որ մկրտեալն էր 'ի Յովհան-
 նէ , տեսին անդ զնոյն՝ որ բնա-
 կեալն էր 'ի Ճառագայթս անմա-
 տոյց լուսոյ փառաց իւրոց . ելին
 ընդ այնմ՝ որ հետիոտս վաստակէր
 գնալով , զնոյն իմացան անդ որ նըս-
 տի 'ի կառս քերովբէականս . ելին
 ընդ այնմ՝ որում Հրէայքն սպառ-
 նային զմահն , զնոյն գիտացին տէր
 մահու և կենաց . ելին ընդ այնմ՝
 զոր ազաչէինն մի մատնել զինքն 'ի
 մահ . իմացան եթէ ոչ սա երթայ

'ի մեռեալս' Աբրահամեանք ոչ կսրեն գալ առ Մովսէսեանս . և զոր արգելուինն 'ի մահուանէ , յառաջ քան զժամանակն փութային տեսանել զմահ նորա : Արքայութեան պատճառանօք եհան զնոսա 'ի լեառն անգր . իմաստնացոյց եթէ առանց մահու Միածնին ոչ ոք կարէ ժառանգել զարքայութիւնն :

Եւ իբրեւ երկոքեան հատածքս այս ունին յինքեանս զերկնաւորս և զերկրաւոր բարութիւնս , առ ինչ արգելք պատուիրէր տէր մեր աշակերտացն և ասէր , ամենեւին չասել ումիք զմեծ յայտնութիւնն որ երեւեցաւ նոցա : Այս սովորութիւն է վարդապետութեանն Քրիստոսի . յորժամ զմարդասիրութիւնն ցուցանէր բժշկելով առախառածեալս նոցա բազմաց 'ի նոցանէն զնոյն պատուիրէր , Մի' ումիք , ասէ , ասիցէք վայրապար կամ 'ի գեւղս կամ 'ի քաղաքս . զի և դու զնոյն ուսանիցիս չառնել աշխարհագոյժ զողորմութիւնս քո . ապա եթէ պիտոյ եւս է ցուցանել , փո-

խանակ բանից գործքն քարոզեց-
ցեն : Աստուած զբոլոր աշխարհս
արար և ետ մեզ , և երախտիս ինչ
ոչ համարեցաւ մեզ , բայց միայն
ճանաչել զնա և զհետ երթալ կա-
մաց նորա : Պատուիրեաց աշակեր-
տացն լինել աստուածանման . քան-
զի ժառանգ իւր հաստատեաց զնո-
սա և նոքօք զամենայն աշխարհ .
յորժամ Աստուծով առնիցեն զա-
մենայն մեծամեծս վարդապետին
իւրեանց , ծածկագիտին միայն ա-
ւանդեսցեն զխորհուրդսն : Դար-
ձեալ և յոյժ խնայեաց ՚ի նոսա . մի-
թէ ըստ մարմնոյ ինչ պարծեսցին
վասն մեծամեծ սքանչելեացն՝ զոր
և գործեցին և տեսին անդ . զի ընդ
մէջ թշնամեաց չըջէին և ոչ բարե-
կամաց , և աւելի առաջի կեղծա-
ւոր մեկնչաց , որ իբրեւ զճանճս կե-
ղասէրք էին , ուր գտցեն թարախս՝
առաւել եւս զայրացուցանեն ըզ-
վէրն . չարագոյն եւս քան զայս լի-
նէին բանք նենգաւոր մարդոց . որ-
պէս և եղեն իսկ նոքա սլառճառք
մահու ժողովրդեանն , ոչ միայն

հողածին մարմնոյ, այլ և անմահ
ոգւոյ սպանողք :

Պատուիրեաց նոր նորոգելոցն՝
որք արբին զճաշակս նոր գինւոյն ,
մի արկցեն 'ի տիկան զջորութիւն
գինւոյն 'ի հինսն , զի ոչ հանգար-
անն ընդունել զոյժ նորա . արգել
զնոսա 'ի մեծ մլնասէն . քանզի գի-
տէր եթէ տիկքն պատառին և գի-
նին հեղու 'ի կորուստնոցա , որպէս
առ Վայիափայիւն իսկ երեւեցաւ .
զի յորժամ տեսանիցէք զորդի մար-
դոյ զի նստի ընդ աջմէ ջորութեանն
Ասաուծոյ , իբրեւ զտիկ հին ցեւաւ
'ի պատառել պատմութեանին իւրոյ .
բոլոր ինքն հեղաւ անկաւ յաս-
տուածային աստիճանէն . և եթէ
'ի տեառն բանից անտի այնպէս
սարկան անկան գանալիք , զինչ
համարիցիս գու՝ եթէ յաշակեր-
տաց անտի լուեալ էր վասն երկնա-
ւոր սքանչելեացն . ոչ ահա իբրեւ
զհուրբորոքէին ընդգէմնոցա , այ-
րէին զանձինս և զնոսա առ հասա-
րակ : Քանզի յորժամ լսէին 'ի նո-
ցանէ՝ անգէն հարցանէին ցնոսա ,

զինչ էր առաւելութիւն վերին տես-
 լեան 5 : Եւ եթէ վասն Մովսէսի և
 Եղիայի պատմէին նոցա՝ սուտ հա-
 մարէին , զի ոչ կարէին յայտ ուրեք
 ցուցանել . թէ ասէին՝ եկին երեւե-
 ցան և գնացին , զայն ոչ արդար հա-
 մարէին , քանզի ոչ ունէին զհաւա-
 տոցն գիտութիւն . յայնժամ և զոր
 աչօքն իսկ տեսեալ էր 'ի տեսառնէ՝
 չհաւատային : Դարձեալ թէ և
 վասն սպիտակ ձորձոցն ինչ ասէին ,
 կրկին կորուստ կորստականացն իսկ
 հասանէր , կամ լսէին իսկ ոչ զբանս
 նոցա , կամ 'ի մէջ բերէին զսպի-
 տակ ձորձս նոցա . քանզի երկրա-
 պիշք միայն էին և անհաւատ լսե-
 լիք , զիմանալի յայտնութիւնն ոչ
 կարէին տեսանել . և նոքա 'ի լերին
 անդ մարմնաւոր ինչ յայտնութիւն
 ոչ տեսին , այլ երկնաւոր զօրու-
 թիւն իմանալով , զայն՝ որոյ 'ի յայտ-
 նութիւնն նա միայն գիտէ , և ում
 կամի ինքն յայտնէ ըստ մասանց , և
 մտացն միայն ծոց բաւէ ժողովելով ,
 այլ ոչ բանիւ պատմել և սփռել 'ի
 լսելիս ուրուք . զի որ բանիւ գծա-

գրի՝ ընդ մարմնածեւոութեամբ անկանի երեւումն նորա . իսկ երկնաւոր փառքն յայսմանէ վերագոյն են , և 'ի մարդկանէ և 'ի հրեշտակաց : Լսւր Պաւղոսի առաքելոյ , որ ոչ միայն 'ի լեառն բարձրացաւ , այլ և յերկինս երրորդ և 'ի դրախտըն , և զպատրաստութիւն սրբոցն ետես , և զբարձառ պարգեւատուին լուաւ , այլ դէմ յանգիման ոչ կարաց հանգիպել . և բարձառոր եկն նմա 'ի վերուստ ըստ մատանց՝ զգորութիւն բանիցն ոչ ումիք կարաց երկրորդել : Նոյնպէս և վասն երկնաւոր պարգեւացն՝ զի պատրաստեալ պահին՝ զայն ասաց . այլ 'ի պատուական երկրաւորաց աստի նմանել ումիք ոչ կարաց , իբրեւ է ճշմարիտ հանգերձեալ . և միք յայն եմք յուսացեալք՝ զոր Պաւղոսն ետես և պատմել ոչ կարաց . հաւատացեալք 'ի Քրիստոս լիով իմանան և զիմացեալն տեսանեն . և յուսով այնպէս ական ունիմք՝ որպէս և երանելին Պաւղոս :
Արդ վասն այսր ամենայնի զոր

առաքեալքն 'ի լերին անդ տեսին
 Հոգւով սրբով, չհրամայեաց պատ-
 մել 'ի լսելիս Թերահաւածո Ժողո-
 վըրդեանն . մի՛ զի կարէին իսկ ոչ
 նոքա պատմողք լինել . միւս եւս՝
 որոց պատմէինն՝ նոքա ոչ էին ար-
 Ժանի լսել : Որպէս և ինքն տէր յա-
 ռաջագոյն ուսոյց զառաքեալն .
 Մի տայք, ասէ, զսրբութիւն շանց,
 և մի արկանէք զմարգարիտս ձեր
 առաջի խոզաց . շան՝ սուրբ և պիղծ
 կերակուր ընդ մի համարեալ են . և
 խոզի քան զպատուական մարգա-
 րիտ ընդ պարանոցի՝ խոհերական
 տիղմ, յոր Թաւալի՝ լաւ Թուի .
 զայս տեսանել՝ չար պարգեւաց
 տուողին Թուի, և եւս չարագոյն
 արտաքին տեսողաց : Վասն որոյ և
 տէր մեր զլուսաւոր խորհուրդն՝
 լուսոյ մանկանցն յայտնեաց, զի ե-
 ղիցին վկայք ճմարտութեանն լու-
 սոյն որ երեւեցաւ նոցա 'ի լերին
 անդ . և նովին լուսով լուացեալք
 կայցեն մնասցեն իբրեւ զանստուեր
 ճառագայթս . և նոքին եղիցին քա-
 րողք լուսաւորութեան նորա, որք

եղեն իսկ և կատարեցան . և ամենայն արարածք որք նստէին 'ի խաւարի և 'ի սառւերս մահու՝ յայն լոյսն յանանց դիմեցին , և նովին լուսովն լուսաւորեցան և լուսաւորեցին մինչեւ յերկրորդ յայտնութիւնն նորին լուսոյ . և նոյն տէր գալոց է լուսաւոր ամպովք յերկնից ամենայն լուսաւոր զօրօք երկնաւորօք . և 'ի նոյն լոյս լուսաւորին մեռեալք , և կենդանիք ամենայն արժանաւորք՝ յանփոփոխ և յանվախ ճան յաւիտեանս :

Յոյժ կասկած եղեւ մտաց իմոց իբրեւ մերձ եղէ 'ի կատարած ճառիս . ապա յիշեցի եթէ իրք անխնդիրք մնացին 'ի միջի սորա . քանզի փոքր 'ի շատէ տեղեկագոյն եմ խուզող մտաց՝ որ անմեղութեամբ քննեն զզօրութիւն բանին 'ի շահն անձանց և 'ի փառս սուրբ եկեղեցւոյ : Տեսանեմք իսկ աստէն և 'ի մերում աշխարհիս , բազումք վարեցեալք առաքինութեամբ անսխալ հաւատովք ըստ առաքելական կանոնին , յորոց ցնծացեալ բերկրի

սուրբ եկեղեցի հեթանոսաց : Զայս հաւատ յանձին բերելով դեգերէին յուսումնասիրութեան ուխտաւոր մանկունք Հայոց մեծաց . զանձինս պարապեցուցեալ 'ի վաճառաշահ օգտից , ոչ ինչ ընթանան զհետ ընչաւէտ մեծութեան . այլ գործ հանապազորդ այնպիսեացն՝ պահք և աղօթք , զանձինս պահել յամենայն ոգէսպան վնասուց : Այլ հարցք և խնդիրք վասն ծածկեալ բանին զոր ընթեռնուն 'ի սուրբ կտակարանս , գիտեմ զի հարցանեն յայսմ ճառի ցմիմեանս և ցիս . Յարեաւ , ասեն , Մովսէս 'ի մեռելոց մարմնով և եկն 'ի Նաբաւ լեառն առ տէրն մեր . Եղիայի ահա չէր ինչ խափան , որպէս վերացաւ երազ՝ ահա երազագոյն եւս գայր . Մովսէսի ընդ այն ինչ ոչ զարմանամք եթէ ընդ Եղիայի արագութեամբ գտաւ . այլ եթէ մարմնով յարեաւ և կամ եթէ հոգւով կերպարանեցաւ առաջի նոցա : Եթէ մարմնով յարեաւ՝ ճշմարիտ վիշտ եղեւ նմա , այն որ աղաչէր զԱս-

տուած միանգամ չմեռանել՝ կրկին արդեւք զմահ ճաշակեաց . մանաւանդ զի ընդիս ետես յանմահութեան , և զտէր հայրենի փառօքն յարքայութեան . և ինքն անդ եւս 'ի հողոյ եկեալ և անդէն արագ արագ գառնայր . կարի գծուարագոյն է տեղիդ ասեն :

Ինչ ոչ ծանրագոյն թուի հարցուածդ . է ինչ որ 'ի գրոց ունիմ առնել անգրէն պատասխանի , և է ինչ որ յանգիր էութենէն՝ հայելով յաստուածային զօրութիւն . և ընդդէմք իսկ ոչ են միմեանց . քան զի գիրն 'ի լսելիս ազգէ զաստուածային պատուիրանս , իսկ անգրութիւնն՝ յաներեւոյթ մտացն տախտակս . և են երկոքեան աստուածատուր շնորհք , զոր աչք տեսանեն , չթուլք ընթեռնուն , ականջք լսեն . առանց գրոց միտք բերեն զմեկնութիւն : Արդ քաջ մառուացն՝ մեծ է որովայն և անձանձրոյթ է ծովն , և անծանրանալի է բազմութիւն բեռինն . որչափ և անկանի 'ի ներքս , ոչ յագեալ շատա-

նայ բազմութեամբն . աղաչելով
 զԱստուած՝ ընկալեալ զերկական և
 երրեկին կարիցէ հասու լինել . որ-
 պէս և է տեսանել, որք առանց
 գրոյ խորամուխ եղեն 'ի սէր Որդ-
 ւոյն Աստուծոյ՝ ճշմարտութեամբ
 հասու եղեն գրելոցն . և ոչ ինչ
 ծածկեցաւ 'ի նոցանէ յանգիր օրի-
 նացն Աստուծոյ . որպէս և ինքն իտկ
 առաքեալ ասէ . Զի այն զոր կամք
 յազօթս՝ որպէս արժան իցէ ոչ
 գիտեմք, ալ ինքն հոգին հասանէ
 'ի թիկունս՝ 'ի հեծութիւնս ան-
 մուռնչս բարեխօսէ առ Աստուած :
 Ամենայն սուրբք առանց բանի պատ-
 մութեան խօսին ընդ Աստուծոյ, և
 առանց ձայնի արձաղելայ 'ի վե-
 րուստ՝ լսեն կամաց նորա . և զոր
 ասենն և զոր լսենն՝ ընդ գրով ար-
 կանել ոչ կարեն . և առաքինի գոր-
 ծովք իւրեանց յայտնի առնեն զան-
 գիր օրէնսն Աստուծոյ : Եւ յոր-
 ժամ զայսպիսի զօրութիւն յոգիս
 մեր հետազօտեմք, կարեմք զծա-
 ծուկս բանին Աստուծոյ ծածկա-
 պէս իմանալ, և զտուչութիւն պար-

ԵՂԻՇ . ՅԱՅԼԱԿԵՐՊ .

4

գեւին որ շնորհեաց մեզ՝ արտաբերեմք բարբառով . զի և յայլոց լսելն ազգիցէ հնչումն երկնաւոր :

Յարոյց Եղիա զմեռեալ և երկուս Եղիշա , և կրկնամահ ոք ոչ ասէ նոցա . այլ մի կեանք և մի մահ . և տէր մեր յարոյց զմեռեալս , նոյն ասի և նոցա . այսքանք էին և Մովսէսի . քանզի յառաջին մահուան իւրում ոչ հիւանդացաւ . ինքն տէրն կոչեաց զնա 'ի լեառն , և ինքն տէրն որպէս և զտէր առանց չարչարանաց աւանդեաց զնա գերեզմանին : Այսմ և մահ իսկ ոչ է արժան ասել՝ այլ և փոփոխումն . Դաւիթ և զայս քուն իսկ անուանեաց . Ես ննջեցի և 'ի քուն եղէ , զարթեայ և տէր ընդունելի մեր է : Դու իսկ որ հարցանեսդ՝ ոչ հանապազօր 'ի քուն մտանես , ընդ առաւօտն յարուցեալ կանգնիս . ոչ ինչ տըրտմիս յազագս յառնելոյն . զի գիտես եթէ անդէն հասանէ ընդկողմանել : Ապա թէ ասիցես թէ այս գիւրագոյն է և այն գժուարագոյն , մի ասեր , ոռտ կարծես , հազար

տնգամ մահն Մովսէսի դիւրա-
գոյն է, քան զքունդ քո : Եթէ
քաղցեալ և ծարաւի 'ի քուն մտա-
նիցես, յար ուտես և ոչ յագիս .
աղբեր աղբեր չըջիս և ոչ ըմպես .
և եթէ բռնադատեցար ինչ աւելի
քան զչափն անքուն, զառաւօտն
ցանկաս տեսանել . և եթէ պայմա-
նաւ կերակրոցն և առողջութեամբ
մարմնոցդ դէպ եղեւ քեզ շարժել
զազտեղութիւն, և կամ լինիս երա-
զակոծ, այսր և անդր միտքդ գլր-
գուին, որով 'ի տուրնջեան քեզ
չարաւ թուիցին . և չիք իսկ ամենե-
ւին խաղաղութիւն 'ի մերում շարժ-
մունս : Իսկ յայսմանէ տէրն մեր
զՄովսէս պարկեշտագոյնս ամփո-
փեաց . ծերութիւն ոչ թարշամե-
ցոյց զգեղ նորա, և հիւանդութիւն
ոչ ապականեաց զմարմին նորա . ոչ
յառաջնում նուագին հեծու-
թեամբ էջ 'ի դժոխս, և ոչ 'ի վերջ-
նում հրաժարելս 'ի տեառնէ դան-
դաղեցաւ ինչ թերեւս . և վասն
այնորիկ Աստուած ինքնին իսկ ամ-
փոփեաց 6 . . սա 'ի մահ անդր . 'ի

ձեռն նորա փոխեաց զնա և ծածկեաց . և ձայն նորա կոչեաց զնա , և զամպն հովանի արար 'ի վերայնոցա . նոյն ինքն փութանակի ած առ սիրելին իւր զՄովսէս , որպէս և ինքն տէրն մեր ասէ . Հայր յարուցանէ զմեռեալս և կենդանի առնէ : Յարոյց Որդի զՀազար կարգաւորաւ Հայր . յարոյց զՄովսէս Հայր միաբանութեամբ Որդւոյ , զի երեւեցան իսկ առ նմա . ըստ այսմ իմաստջիր զանքակ միաբանութիւնն սուրբ Երրորդութեանն , և յորարջութեան և 'ի փրկութեան և 'ի նշանագործութեան և 'ի յարութեան նորոգմանն : Եւ վասն Մովսէսի յարութեանն մարմնովն մի ինչ տկարասցին միտք ուրուք . չէ ճառ բանիցս այսոցիկ առակ օրինակի , որպէս մեծատանն 'ի գժոխս և կամ Աբրահամու և Հազարու յարքայութեանն . այն զհանգերձեւոցն յայտ առնէ : Տեսեր և յաշակերտաց անտի չիք ոք այնմ վկայ . քան զի ծածուկքն Աստուծոյ միայն են յայտնի . իսկ որ ճշմարտիւս երեւ

ւեցան , զայս և մարդիկ ընդ Աստուծոյ կարացին տեսանել :

Բայց ես յոյժ ազաչեմ զառնեւսեան , ինչ որ յերկրէ և այսր է՝ բազում այն է որ քննի իմաստուն մտաց , և սակաւ այն է որ ծածկի 'ի մէնջ . իսկ առ աստուածութիւնն և ոչ քան զական քթթումն՝ անկանի ընդ գիտութեամբ . զի ետ վէմն ըզջուրն՝ զայն գիտեմք ամենեքեան . ո՞րպէս ետ , ծածկեալ 'ի մէնջ . ո՞րպէս երթայր զհետ նոցա , թարքմանէ մեզ Պաւղոս . զիմոր գնայր առանց ոտից , զայն և ոչ Պաւղոս գիտէր . նոյն իսկ Պաւղոս զվերանալն իւր յերկինս՝ ղնչան ճանապարհին եթէ հարցանես՝ ոչ գիտէ պատմել : Զի եկն Մովսէս 'ի մեռելոց մարմնով՝ հաւատամք ճշմարիտ . ո՞րպէս եկն , և ոչ ինքն Մովսէս գիտէ : Հաւատամք եթէ կերան անմարմինքն զճաշն Աբրահամու . նոյնպէս հաւատամք եթէ եկին Մովսէս և Եզրիա առ տէրն մեր 'ի Թաքովք . և եթէ ոք յայսմանէ յերկբայս լինի , երեք սիւնքն մեզ վկայեն դարձեալ .

և եթէ այլ ոք տնհտնճար մտօք ա-
տիցէ , եթէ կերպարանաւ միայն ե-
րեւեցան , այդմ չէ հնար , մի հա-
ւատար . ստուեր 'ի հայելւոջ ե-
րեւին բանք . ոչ ստեն աստուա-
ծային գիրք՝ ուր առական է . ոչ 'ի
մարդկանէ խնդրեն վկայ , այլ մտաց
իմացուցանեն զմեկնութիւն բանին .
իսկ ուր ճշմարտութիւնն է , յայտ-
նի երեւի պարզաբանութիւնն :

Ասաց Եսայի . Տեսի զտէր յա-
թոռ բարձրութեան . ճշմարիտ էր
տեսիլն . այլ ոչ զորպիսութիւնն
կարէր տեսիլն ցուցանել մեզ . ուր
կամի Աստուած՝ առականք խօսի ընդ
ծառայս իւր մարդարէս . և ուր եւս
խոնարհութեամբ խօսի՝ և զինքն
թանձրացուցանէ , որչափ բաւէ մեր
ընութիւնս տեսանել . և վկայս ա-
ծէ հրաշակերտս և 'ի հրեշտակաց և
'ի մարդկանէ տրդարոց . է զի 'ի
կենդանեաց և է զի 'ի մեռելոց :
Սոյնպէս և յայսմ տեղւոջ բազում
ինչ նշանս արար Աստուած 'ի ձեռն
Մովսէսի , և մեծարեաց զնա քան
զամենայն մարդարէսն . զոր յարոյց

ի մեռելոց , զսա տեսաք զի կայր և խօսէր ընդ Քրիստոսի , որպէս տեսաքն և վկայեմք . որպիսութիւն յարութեան նորա՝ տեսան միայն յայտնի : Այլ զի եկին Մովսէս և Եղիա և խօսեցան ընդ Քրիստոսի , և տեսին երեք առաքեալքն , վկայեմք ճշմարիտ բանից նոցա . և որ յաջս մեր անհնար է . Աստուծոյ ամենայն ինչ հնարաւոր է :

Այլ վասն լերինն գեղեցկութեան և վայրացն վայելչութեան՝ եթէ կամիք ախորժելով ունկն դնել , սակաւիկ մի երկրորդեցից ձեզ ըզտեսիլ ցանկալի տեղոյն : Լսելով յաւետարանէն գիտէք ամենեքեան զտեղին . բայց մեր և անձամբ իսկ հասեալ և աչօք տեսեալ , ոչ յատուկ միայն առանձինն , այլ բազում ընկերակցօք . որոց և կամ իսկ եղեւ ոմանց մնալ ի լերինն , ոչ ըստ մարմնոյ ախորժութեամբ բաղձանաց , այլ առ գութ սիրոյն Քրիստոսի : Քանզի բնակեալ են անդ բազմութիւն սքանչելի եղբարց , որք հոգւով յաճախագոյն

վարին՝ քան թէ մարմնով : Քանզի
 թէ ըստ մարմնասէր մտաց ոք հայի
 'ի տեղի անդ՝ վայելչագոյն երեւի
 քան զտեսիլս բազում լերանց .
 նախ զի նիստ նորա է 'ի մեծ դաշ-
 տի միջ յերկրին Գալիլեացոց , և
 այլ լեառն ամենեւին հուսկ ոչ գոյ
 'ի նմա , բայց տեսանելով հեռագոյն .
 և ինքն է բարձր և բոլորանխառ .
 և շուրջ զիւրեւ ունի ինքնաբուի
 գուրս ջրոց և խիտ առ խիտս ծառա-
 տունկս բազումս՝ որք պաղարերին
 յանձրեւաբուղի ամպոց , և լինին
 ազգի ազգի միոյք քաղցրահամք . և
 բազումք և այլ համագամք 7 անու-
 չումեան . որեւք գինեբերք , որ իբ-
 րեւ թագաւորաց ըմպելարժանիք .
 զգէմս լերին յաճախագոյն ծառք
 ձիթենիք և եղջիւրենիք . չորեքեան
 օգք 'ի նա շնչելով , յուղակագոյն
 հիւսւտի զօրանայ 'ի նա : Եւ շաւիղն
 ընդ որ տեառնն ելեալ է , յոյժ
 ողորդ է ելն , այսր և անդր մա-
 նուածով արարեալ ճանապարհ .
 ով և կամի ելանել կալ յազօթս ,
 գիւրաւ զէլան 'ի վեր առնիցէ : Յոր-

Ժամ ելանէ դք 'ի բուն գաղաթն
լերինն , բոլոր գաշտն առ հասարակ
յայտնի երեւի , յարեւելից կողմա-
նէ մինչեւ 'ի Յորդանան գետ . յա-
րեւմուտս՝ մինչեւ 'ի Ծովն մեծ յաշ-
խարհն Ծայգանացոց , 'ի հիւսւսի՝
մինչեւ 'ի Ծովն Տիբերեայ , 'ի հա-
րաւ՝ մինչեւ յայգին Նաբովլթայ
եզրայելացոյ . և ամենայն բազմու-
թիւն վայրացն նստի գեւղ առ
գեւղ և ագարակ առ ագարակ , և
բազում քաղաքք 'ի մէջ նոցա . և
ինքն կատար լերինն՝ հովտաձեւ գո-
գացեալ . գոն և Ծառք սակաւա-
գոյնք և Թանձրահող բազում 'ի նա :

Եւ 'ի տեղոջն ուր երեւեցաւ
նոցա տէր լուսաւոր պայծառու-
թեամբն , յարեւելից կողմանէ հով-
տացն , յետ բանիցն Պետրոսի՝ հե-
ռագոյն 'ի միմեանց շինեալ երիս ե-
կեղեցիս , և ունին պաշտօնեայս
բազումս , զատեալք և որոշեալք
յամենայն մարմնաւոր ցանկու-
թեանց , Թէպէտ և կեան մարմնով,
այլ ոչ վարին ըստ մարմնոյ քնքշա-
նաց . այնպիսի են առաքինիք՝ զի և

կարծէ որ ոչ զնոցանէ թէ շարժեալ
 ցէ զնոսա կարօտութիւն մարմնոյ .
 ոչ երբէք ընկալան յումիքէ ոսկի
 կամ արծաթ կամ հանգերձ , կամ
 բնաւ որ ինչ պիտոյ է մարմնոյ . այլ
 որպէս հաճոյ թուեցաւ միաբանե-
 լոց ամենեցուն՝ առն իւրաքանչիւր
 արարեալ փայտատ երկմատնի , և
 այնիւ խարխարեալ յուզեն զթանձ-
 րահոզ հովտացն , սերմանելով 'ի
 նմա ցորեան և գարիս , և թէ այլ
 ունդք իցեն , 'ի պէտս կելոյ մարդ-
 կան . և 'ի չափ հասեալ հասկացն՝
 ծայրախուզ հնձելով ոտնաշուքի կա-
 սեալ մարդոցի 8 տան հողմոցն հո-
 սելով զարգիւնս շեղջոցն . և արկեալ
 'ի շաեմարանս , զնոյն գարձեալ ին-
 քեանք լեսուն 'ի ձեռն երկանի .
 մեծաւ տաժանութեամբ օր ըստ
 օրէ պատրաստեն զհարկաւոր կերա-
 կրիկն . և գտրմանին հացիւ և ջրով
 լոկով , և աղիւ համեմելով , զոր և
 խորտիկն անուանեն : Առնեն և այլ
 յաւելուած յանուշութիւն կերա-
 կրոց . 'ի ձմեռնային ժամանակի քա-
 ղեն զնիւ լերինն և թթուեցուցանեն

աղիւ և ջրով և զոպայիւ . և որպէս
ինքեանք իսկ ասեն , կարի օգտակար
է 'ի տապ աւուրս խորշակի : Եւ
չորքոսանի ամենեւին ինչ 'ի վեր 'ի
լեառնն ոչ ելանէ . այնպէս սուրբ
պահեն զելս ճանապարհին . իբրեւ
թէ ժողովք հրեշտակաց իցեն և ոչ
մարդկան . քանզի են իսկ արդարեւ
իբրեւ զանմարմինս : Չիք նոցա եւղ
յամանս վասն կերակրոց . բայց ե-
թէ 'ի ծախս անշէջ կանթեղաց որ
հանապազորդ վառեալ այրին յե-
րիս եկեղեցիսն : Չիք նոցա գինի 'ի
սափորս , բայց եթէ 'ի սպաս տե-
րունեան բաժակին : Չիք նոցա
դարման սլաճուճանաց 'ի պէտս
հիւանդաց , և ոչ պատրաստութիւնք
վասն օտարաց . այլ օտարաց և ըն-
տանեաց հասարակ է նոցա միաբա-
նութիւն . իբր ոչ եթէ ինքեանք
մարդատեացք ինչ են , այլ մարտ
եգեալ կռուին ընդ ասպատամբ մար-
մնոյս , եթէ գուցէ զասպարէզսն
չկալեալ ուղիղ՝ զհեծեալն քարա-
վէժ առնիցէ : Վասն որոյ և ոչ կա-
մին հանապազ ճաշակել . այլ սովո-

րու(թիւն է նոցա բնական ամարանի
 ագանելով, և ձմերանի հաւաքելով
 զաւուրս շաբաթուն . իսկ որ հզօ-
 րագոյնքն են 'ի նոսա՝ զողջոյն շա-
 բաթն ձգեալ 'ի գլուխ տանին : Ա-
 պա եթէ ոք երթայր 9 'ի հեռա-
 տանէ առ սէր սուրբ ժողովոյն ,
 կամ եղեւ ամենեցուն 'ի սովորա-
 կանն լուծանել բերան . կարի յոյժ
 փոյթ յանձին ունին 'ի հոգեւոր
 կերակուրն , զի մի՛ երբէք գադա-
 րեսցին 'ի ճաշակելոյ . թէպէտ և
 հանապազ ուտեն անյագու(թեամբ՝
 եւս առաւել քաղցնուն և ծարա-
 ւին : Ոչ միայն զհարիւր և զյիսուն
 սաղմոսն արկեալ 'ի վայր ձայնիւ ,
 այլ բովանդակ զսուրբ կտակարանո
 եկեղեցւոյ , որով փառաւորեալ և
 տհաւոր ձայնիւք շքեղացուցանեն
 զսուրբ եկեղեցիսն 'ի լերին անդ :
 Է զոր ընթեռնուն բանիւք , և է
 զոր պաշտեն փոփոխական ձայ-
 նիւք . զգադարումն ոչ երբէք
 առնուլ յագելով՝ փոխանորդու-
 թեամբք միմեանց գունգք գունգք
 արեւալիցն , յերկա եկեղեցիս բաժա-

նեւով հասարակութեամբ առանց
 կատարելոյ ունին զկարգ պաշտա-
 մանն, զտունջեանն և զգիշերւոյ .
 իսկ զերեկունն և զառաւօտին ժամն՝
 ոչ եւս փոխանակաւ յաջորդու-
 թեամբ միմեանց, այլ միաբանելով
 ընդ միմեանս լինի բազմութիւն ժո-
 ղովոյն վեցերորդ քան զայլոց ժա-
 մուցն : Եւ մի յերիս եկեղեցիս մե-
 ծադոյն է քան զերկուան, զոր և
 Տէրունեանն իսկ անուանեն . և
 յերկուս անդ եդեալ են զնշխարա
 առաքելոցն, որք և հիմնարկեցին
 իսկ զտեղին այնօր՝ ասելով զանուն
 երկց տաղաւարացն . և անուանեն
 զնոսա վկայարանս սուրբս, և յիշա-
 տակեն զնոսա յանուն Մովսէսի և
 Եղիայի . և զբոլոր աղօթան 'ի կիւ-
 րակէին կատարեն . իսկ յերկուսն
 եւս երթան և անդ զԱստուած փա-
 ռաւորեն : Եւ են ամենեքեան մաշ-
 կազգեացք, գիտեն և ձեռնակեր-
 տիկ արուեստ . ոմն է որ սփիւրիգն
 առնէ, և ոմանք զնոյն նիւթս սա-
 պառս դործեն . եթէ այլ ինչ պէտք
 են՝ գործեն, ընդ լեառնն 'ի վայր

իջանելով . և զամենայն զինչ և գոր-
 ծեն զարուեստն՝ ոչ յայլ ինչ պէտա
 օգտի , այլ ՚ի գինս ձիթոյ կանթե-
 ղացն հանապազորդ վառման , և ՚ի
 Ծախս օգենեացն , ուստի զմաշկե-
 ղէն հանգերձիկն ձեւեն , նովին և
 զչոզարիրսն հայթայթեն : Դար-
 ձեալ հարկատուք են միմեանց ու-
 րով . քանզի գոն ՚ի միջի նոցա օտա-
 րատունք , և յիւրաքանչիւր վաստա-
 կոց անգր հարկին . են ՚ի նոսա Ծե-
 րագոյնք , որք ոչ հարկին զպէտա ան-
 ձանց վճարել միարան . վասն այն-
 պիտեացն առաւել հոգ տանին քան
 անձանց . վասն զի հրեշտականմանք
 են , ոչ միայն արտաքին պիտոյիւքն
 սիրեն զմիմեանս , այլ և զԾածկու-
 թիւն խորհրդոց իւրաքանչիւր ոք
 ոչ թաքուցանէ յոնկերէ . եթէ
 յանկարծ շարժեցան միտք ուրուք
 յիշելով զկերակուր տենչալիս ,
 յայտնէ զախտն իւր միւսուսին որ
 լաւագոյն է քան զնա . միաբանու-
 թեամբ ազօթս արարեալ ՚ի վերայ՝
 վազվազակի եկն յառողջութիւն
 անցաւութեան . քանզի և ինքն իսկ

որ հիւանդացաւն՝ տեղեկագոյն գիտէ կռուել ընդ եկամուտ չարին խորհրդոց , մանաւանդ զի փորձիւ իսկ զչափ առեալ էր յառաջագոյն , եթէ ընդ կերակուրս մտանեն ամենայն մեղք 'ի բնութիւն մարգոյն . եթէ զայն գուռն մեղաց փակէ ոք , բազում մնասք արգելուն 'ի նմանէ . զոր ոմանք բազմագլուխ գազան կարգացին զպարարումն որովայնի : Տեսեր , և նոքա նախ զնա սպանին , և յայլ եւս 'ի մնասարար գլխոց նորա՝ աներկեւղք դադարեցին 'ի լերին անդ , զի յերկրաւոր բարձրութենէն յերկնաւոր բարձրութիւնսն առ տէրն իւրեանց կարասցեն վերաբերել , որպէս Մովսէսն և Եղիայն փառօք երեւեցան տեառն 'ի նմին լերին :

Եւ ես տառապեալս քան զամենայն մարդ , որ հետեւեցայ հետիոտս ընդ տերունեան շաւիղն 'ի լեառն անդ , և աչօք տեսի զԺողով պքանչելի եղբարց , աղաչեմ զընթերցողսդ և զլսողսդ , աղօթս արարէք 'ի վերայ իմ և ձեր հասարակ .

ընդ նոսա ապրեսցուք յահաւոր
 գաղափարանացն Աստուծոյ, և երկ-
 նից արքայութեանն արժանի լինել
 'ի Քրիստոս Յիսուս 'ի տէր մեր.
 որում փառք յաւիտեանս յաւի-
 տենից:

ՄՈՎՍԷՍ ԽՈՐԵՆԱՑԻ

ԵՂԻՇ . ՅԱՅԼԱԿԵՐԳ . Ծ

Ի ՄԵԾԻ

ԱՌՈՒՐ ՑԱՊԱՆԱԿԻ

ԵՐԱՆԵԼԻՈՅՆ ԾՈՎԱԾԻՍԻ ԽՈՐԵ-

ՆԱՑԻՈՑ

ՍՈՒՐԲ ԵՒ ԸՏՐԵԱԼ ՎԱՐԴԱՊԵՑԻ

ԱՐԱՐԵԱԼ

ՈՐ Ի ՎԱՐԻԱԹԱՐԻՄ

ՈՐ ԲԵՐԷ ԶՏՕՆ ՎԱՐԴԱՎԱՌԻ

ՏՕՆԱԽԾՐՈՒԹԻՒՆ *առնակիս հիա-*
ցուցանէ զաօնողս . զի աստուածային
իր գոյ 'ի ամա , և մարդկան իմն առիթ
կենդանութեան : Զի որպէս ոյք 'ի
նաւի իցեն , և նաւն 'ի սիրտ ծովու ,
ժամանակն ձմեռնային , ալեաց
յանդգնութիւն , հողմոց անչափու
թիւն , մրրկաց անկարգութիւն , և
նաւն այսր անգր սայլծաքեալ 'ի
մթին և յանդոյս ժամու . և ապա
սկսանի միտքն բեկանել , սիրտն
տրտմնել և յոյսն հատանել . և ապա

'ի բարձունս նայիցի և մի աստղ
նշմարիցէ, և յողւոց հանիցէ. այ-
նուհետեւ օիրան բերկրի և միտքն
հաստատի, և ուզցէ զճանապարհս
իւր. այսպէս է և զմեզ իմանալ 'ի
ծով կենցաղոյս. նաւ ունել զարա-
րած մարմինս մեր, յորմէ մարմնովս
լինի մեզ ալիք պէսպէս ցանկու-
թեանց. հնչին 'ի մեզ հողմ և մըր-
րիկք խաւարին, այսր անգր ձգեն
զմիտս մեր 'ի կորուստ և յապակա-
նութիւն աշխարհի. այլ 'ի բար-
ձունս նայելովմեր և տեսաք զլուսա-
ւոր աստղն՝ որ ցուցանէ մեզ զճա-
նապարհ գիտութեան և իմաստու-
թեան:

Հոգեւելց մեծն 'ի մարգարէսն
որ 'ի գիմաց Աստուծոյ խօսի և
ասէ. խորհուրդն իմ ինձ և ի-
մոցն. և խորհուրդն ոչ առժամայն
ունի զյայտնութիւն. վասն այնո-
րիկ խորհուրդ ասի զի ծածկեալ էր
'ի բազմաց. սոյնպէս տապանակն
Աստուծոյ յայտնէր տեսութեամբ
և ծածուկ խորհրդով. այլ Մովսէ-
սի և Յեսուայ միայն յայտնեաց

Ատոուած : Ասէ Ատոուած Մովսէսի . Արասցես տապանակս յանփուա փայտից . և զչափ տաց զչայնութեան և զերկայնութեան . և հրաման տաց ծածկել զնա ոսկւով և արծաթով ներքոյ և արտաքոյ :

Արդ տապանակն խորհուրդ մարդկային բնութեանս . զի որպէս ամենայն փայտ 'ի հրոյ , այլ ոչ ամենայն փայտ ապականի 'ի գիջութենէ խոնաւութեան , և յորդանց փնասակարաց . նոյնպէս և ամենայն մարդ լուծանի 'ի մահուանէ , այլ ոչ ապականի 'ի մեղաց : Փայտ առաց առնուլ տէրն՝ Մովսէսի , այլ ոչ զամենայն փայտ ապականացու , այլ զանփուտն ասէ՝ զանապականն , զի փայտն այն ոչ ժամանակաւ ծերանայ և ոչ տեղի տայ ցեցոյ և ոչ փտի 'ի գիջութենէ : Որպէս և ընտրեաց Ատոուած զիւր սուրբ զառաքեալն և զերջանիկ մարտիրոսս և զսրբասնեալ կուսանան և զերանելի սուրբ հայրապետան , և զընտիր կրօնաւորս որ ընտրեցան 'ի մարդկային բնութենէս . և զոր օրինակ

Ծածկեցաւ փայտն յօսկւոյն և յար-
ծաթոյն ընկղմեալ անսակ փայտին ,
և միայն փայլէր ոսկին . նոյնպէս և
ընդութիւնս մեր ծածկեցաւ առա-
քինութեամբ և փայլեաց աստուած-
պաշտութեան լոյսն . զի սուրբքն
ամենայն ոչ ետուն տեղի որդանն՝
որ է յիսկալութիւն սրտի , և ոչ
ընկալան զխոնաւութիւն , որ է հեշ-
տութիւն և ցանկութիւն աշխար-
հիս : Եւ արդ գնալն տապանա-
կին յայլազգիսն զգալուստն Քրիս-
տոսի յաշխարհս նշանակէր . քան-
զի ամենայն կուռք խորտակեալ
բարձան յաշխարհէ : Այրն որ գոյժ
արկ հեղեայ՝ Յովհաննէս մկրտիչ
նշանակէ . այլ մեզ պարտ է գալ 'ի
մեկնութիւն տապանակին , եթէ
զէնչ խորհուրդ գոյ 'ի նմա :

«Եւ արար Բեսելիէլ զաշտանակն
յանփուտ փայտից չորեքկուսի , և
պատեոց զնա ոսկով սրբով ներքոյ
և արտաքոյ . 'ի կանգնոյ և 'ի կիսոյ
զլայնութիւն նորա , և 'ի կանգնոյ և
'ի կիսոյ զբարձրութիւն նորա . չորք
ողովանեակք 'ի նմա , և երկու

լծակք՝ որ բառնային քահանայքն .
 և քաւութիւն 'ի վերայ նորա , և
 քերորէքն որ հովանի ունէին 'ի վե-
 րայ քաւութեանն , և երկու տախ-
 տակքն 'ի նմա , և բուրվառն ոսկի և
 սափորն ոսկի լի մանանայիւ և գա-
 ւազանն Ահարոնի Դ : Արդ տապա-
 նակն յանփուտ փայտից նշանակէր
 զանապական մարմինն Քրիստոսի .
 իսկ պատեալն ներքոյ և արտաքոյ
 ոսկով սրբով զմիաւորութիւն աս-
 տուածութեանն ընդ մարմնոյն . զի
 ոսկին օուրը՝ աստուածութեանն է
 օրինակ . իսկ չափն՝ ժամանակ գա-
 լըստեանն . իսկ չորեքկուսի՝ զնու-
 րաբանաց հաւատովն Քրիստոսի ,
 և ոչ որպէս 'ի հնունձ փակեալ կալ
 'ի մի ազգ . իսկ ողորմանեակքն՝ ըզ-
 չորս աւետարանիչս նշանակէ , որք
 Հոգւով սրբով լցին զտիգերս . իսկ
 երկու լծակքն զօրէնս և զմարգա-
 րէս . գարձեալ , զերկուս կտակա-
 րանս զհինն և զնորս , որ 'ի միաւո-
 րութիւն եկեալ 'ի Քրիստոս հաս-
 տատեալ՝ բարձին յինքեանս զաս-
 տուածութիւն նորահանդերձ մար-

մնում . իսկ լծակքն ոսկով պատեալ
 զսուրբ և զանբիծ հաւատա և զխոս-
 տովանութիւն Երրորդութեանն ,
 հանգերձ ամենայն գիտութեամբ
 պատուիրանաց Աստուծոյ : Յու-
 ցանեն և այլք զնոր փրկութիւն
 յայտնեալ 'ի Քրիստոսէ . որպէս
 սափորն զկոյսն անապական , ուս-
 տի ծագեաց Քրիստոս . և քաւու-
 թիւնն՝ զխաչն յոր բեւեռեցաւ
 Քրիստոս . իսկ գաւազանն՝ զընտ-
 րութիւն քահանայութեանն 'ի
 խորհուրդն Քրիստոսի . իսկ քե-
 րովքէքն ցուցանեն զԵղումն աս-
 տուածութեանն 'ի մարգիկ և զըս-
 պասաւորութիւն գասուցն 'ի խոր-
 հուրդ եկեղեցւոյ . իսկ երկու տախ-
 տակքն զհոգի և զմորմին գրեալ
 Հոգւովն Քրիստոսի 'ի հաւատա և
 'ի գործս կենդանի լրմամբ պարգե-
 ւացն Աստուծոյ . իսկ բուրվառն
 ոսկեղէն՝ գարձեալ լցեալ Հոգւովն
 սրբով և զօրութեամբ Բարձրելոյն
 կոյսն Մարիամ : Իսկ որ հրամայ-
 եաց Յեսու քահանայիցն երկու
 հազար կանգուն 'ի բացեայ տանել

զտապանակն 'ի ժողովրդենէն , այս
 նշանակէր զԱստուծոյ , որ դեռ
 եւս տակաւին հեռագոյն էր 'ի
 մէնջ , սակաւ ինչ մասն ճաճանջա-
 ւոր երեւեալ աստուածութեան ,
 այլ ոչ բաւանդակութիւն . մինչեւ
 գթացեալ ողորմեցաւ և յայտնե-
 ցաւ 'ի ձեռն սրբոյ կուսին : Իսկ
 թիւն ցուցանէր յԱբրահամէ՝ ուր
 նկարեցաւ օրէնքն թլփատութեանն
 մինչեւ 'ի գալուստն Քրիստոսի .
 իսկ զի ոչ թացաւ ոտք քահանայ-
 իցն 'ի ջուրն Յորդանանու , զի ոչ
 էին ծնունդք ջրոյ՝ այլ սրոյ , ո-
 ղով թլփատեալք էին . դարձեալ
 և ոչ տապանակն , քանզի անունն
 Յիսուսի գրեալ կայր 'ի նմա : Իսկ
 օրինակ և անուն առանց մարմնոյ և
 արեան ոչ մկրտի . իսկ ջուրն որ 'ի
 վեր դարձաւ՝ սքանչելեօք և ոչ ըստ
 բնութեան , այս զհեթանոսաց նշա-
 նակէ , ներքուստ 'ի վեր ելանելով ,
 այսինքն 'ի բարձրագոյն հաւատն :
 Իսկ կէսն որ 'ի Մեռեալ ծովն ան-
 կաւ՝ հոսմամբ , այն զՀրէիցն նշա-
 նակէ , որ 'ի ճշմարտութենէ հաւա

տոյ 'ի բաց անկան և ոչ կացին յուխ-
տին տեառն Աստուծոյ : Իսկ երկու-
տասան քարինքն որ ելին 'ի գե-
տոյն , այս զերկոտասան առաքե-
լոցն բերէ զօրինակ . իսկ նոյնչափ
քարինքն որ իջին 'ի գետն , այս
զերկոտատան ազգատոհմին նշանա-
կէր , որ գեռ եւս ասկաւին կան
'ի նոյն հրէական տղմին . իսկ որ
հրամայեաց Աստուած Յեսուայ
յանտաշ քարանց սեղան շինել ,
այս զհեթանոսաց զանապուղուծիւնն
նշանակէր որ քարացեալք էին : Իսկ
զի սուր ոչ հրամայեաց հպել 'ի
քարինս սեղանոյն , վասն զի ամե-
նեքեան ընդ ասականութեամբ էին
անկեալ . զի երկաթ երկրագործաց
է և պատերազմողաց և արուեստա-
ւորաց , և յԱստուծոյ արարածս 'ի
մարդս . զի գու 'ի քո բնութիւնդ
իմանցիս , եթէ 'ի քո բնութիւնդ
ոչ յաւելուլ պիտի և ոչ պակասե-
ցուցանել , և ոչ յօտար գործ ձեռն
մերձեցուցանել՝ որովպզծի մարդն .
զի որ արարն զքեզ՝ իւր տաճար ա-
րար , իւր սեղան կանգնեաց և 'ի

քեզ բնակէ անքակութեամբ : Իսկ
 գայլախաղիւն թլփատեալ զժողո-
 վուրդն Յետու 'ի Սատինա . մի զի
 դիւրագիւտ էր և առժամայն պատ-
 րաստ . և երկրորդ զի քարին խո-
 ցուածն արագ ածէ զվերն քան զեր-
 կաթոյն . և երրորդ զի սուր սպա-
 նութեան գործարան է . և անսուրբ
 իսկ վիմով թլփատելն՝ նշանակէր
 զլէմն Քրիստոսի , որ հանգերձեալ
 էր զմեզ առանց գործարանի թլփա-
 տել , այսինքն հոգւովն սրբով , որ
 է անձեռագործ թլփատութիւն :
 Իսկ ընդէր զսուրն քարեղէն ընդ
 ինքեան թաղեաց Յետու . քանզի
 հանգերձեալ էր Քրիստոս իւրով
 թլփատութեամբն բառնալ զթըլ-
 փատութիւն , զորոյ զպատկեր յին-
 քեան օրինակէր Յետու . վասն այ-
 նորիկ թաղէր , զի մի երեւեացի :
 Իսկ Երիբով կործանէր 'ի ձեռն
 տապանակին , ձայնիւ լոկով շուրջ
 անցանելով զեւթն օր . այսպէս և
 դժոխք կործանեցաւ 'ի ձեռն աղա-
 ղակելոյն Քրիստոսի 'ի վերայ խա-
 ջին , եւթն օր շուրջ գալով զքա-
 ղաքաւն :

Դարձեալ զինի այսորիկ յորժամ
 գնացին Խարայեւացիքն ընդգէմ այլ
 ազգեսոց յաւուրս Հեղեայ քահա-
 նային և եղեւ պատերազմ սաստիկ,
 և անկան յԽարայելէ երեսուն հա-
 զար գասուց, և որդիքն Հեղեայ կո-
 տորեցան և տապանակն Աստուծոյ
 առաւ. արդ առեալ զտապանակն
 Աստուծոյ տարան յԱզովտոս, ուր
 էր Դադոն աստուած նոցա. իսկ
 նա անկեալ կործանէր վաղվազակի
 'ի վերայ երեսաց իւրոց առաջի տա-
 պանակին. իսկ քուրմքն գային և
 կանգնեալ ամրացուցանէին զնա զի
 մի անկցի. և եկեալ 'ի միւսում ա-
 ւուր և գտին զԴադոնն 'ի վերայ
 սեմոցն և հատեալ զգլուխ յու-
 լանն, և երկոքեան Թաթք ոտիցն և
 երկոքեան դաստակետոք ձեռացն
 ցրուեալք ընդ տունն. և վտան այ-
 նորիկ ոչ կոխեն քուրմք զսեամս
 տանն Դադոնայ: Արդ Դադոն օրի-
 նակ է սատանայի. և զոր օրինակ ոք
 զչար գազան ունի և զժանեղ և ըզ-
 մագլաւոր, զժանխան քաղէ և զմա-
 գիլան, զի մի զոք մեասեսցէ 'ի մեր-

ձաւորաց . այսպէս և Քրիստոս ա-
րար զսատանայ , հատեալ զգլուխն
կոխան եւ սրբոցն , և եհաւ զձեռս
և զոտս . իոկ ողնայարն որ մնաց՝ այն
է զոր Յոր ասաց , եթէ Ողն նորա
ձոյլ երկաթի և սիրտ նորա իբրեւ
զսիրտ դարձնաց , և կողք նորա պը-
ղնծիք և փոր նորա ագամանդեայ
քարինք : Եւ դարձեալ եհար զնոսա
յերաստանս և ՚ի նստոյ աեզիսն , զի
՚ի դուրս եկեալ լինէին . և եռա-
ցոյց մուկն յանգս նոցա . և նոքա
տեսեալ զայն և զարհուրեալ փո-
խեցին ՚ի Գէթ . և անդ եւս սաստ-
կացաւ հարուածն : Ապա կոչեցին
զքուրմսն և հարցանէին , և նոքա
ասեն . Այս մասն Աստուծոյ է ,
արդ արձակեացուք զտապանակն
Աստուծոյ , և մի՛ ունայն . և արարին
յօրինակ և ՚ի պատկեր ոսկի վասն
գազանին , և զմկունս ոսկիս և քուրց
լի ոսկով , և եգին ՚ի նոր սայլի . և
լծեցին անդրանկածին երինջս և
արձակեցին . և հինգ քաղաքք էին ,
՚ի մի մի քաղաքէ նախարար մի , և
հինգ մկունք ըստ քաղաքացն , նոյն

պէս և հինգ երաստանք . և բերին
 'ի Բիւթսամիայ յԱհարոն , և անտի
 'ի Գաղա , և անտի յԱսկաղոն և 'ի
 Կարիաթարիմ : Արգ հինգ միուեքն
 օրինակ էին հինգ զգայութեանս ,
 որ պղծեալ էին անմաքրութեամբ
 իբրեւ զմուկն . այլ 'ի ձեռն Քրիս-
 տոսի հաւատոցն յաւազանին մա-
 քրութեան սրբեցան և եղեն պա-
 տուականք : Իսկ տապանակին առ-
 նուէն յայլազգեաց և կոտորել զիս-
 րայելացիսն , նշանակէր զԱգամայ
 անկանելն 'ի փառաց 'ի ձեռն պա-
 տուիրանազանցութեանն և չարին
 խաբէութեամբ լինել ընդ իշխա-
 նութեամբ տաաանայի . զի մերկա-
 ցուցեալ զփառս 'ի մարգոյն , յոն-
 խնայ կոտորէր մեղօք զամենեանս :
 Իսկ գարձումն տապանակին յիւր
 իշխանութիւնն , այս զԱգամայ ան-
 գրէն զգարձ փառօք 'ի կեանս :

Դարձեալ այլում նշանակէր
 առումն տապանակին . զփախչելն
 Քրիստոսի յԵգիպտոս , զորմէ տակ-
 Եսայի . Հարժեացին ձեռագործքն
 Եգիպտոսի յերեսաց նորա . և գար-

ձեալ . Եղիցի յաւուր յայնմիկ հինգ
 քաղաք որ խօսեացին 'ի լեզուս և
 երգնուցուն յանուն Աստուծոյ :
 Նմանապէս և Երեմիայ ետ նշանս և
 ասէ , թէ Կործանեացին պարիսպքն
 'ի ձեռն ծնիցելոյ մանկանն , և
 սուրբն Աստուած հաւատասցի :
 Իսկ 'ի մտանելն Քրիստոսի յԵգիպ-
 տոս՝ սրբեցաւ մայրաքաղաքն ամ-
 պարշտաց , և դարձումն ըստ այնմ ,
 եթէ յԵգիպտոսէ կոչեցից զորդի
 իմ , զոր ասէ Եսայի . զի Եգիպտոս
 գժոխոցն օրինակ էր . և որպէս Մով-
 սէս տանջեալ զնոսա հարուածովք ,
 եհան զժողովուրդն յանապատ իբ-
 րեւ յերկաթի հնոցէ , և ընկղմեալ
 զՓարաւոն որ է սատանայ . այսպէս
 և Քրիստոս արարեալ հաւատացե-
 լոց՝ ազատեաց զեկեղեցի համօրէն
 ամենայն բնութեամբ մարդկան :
 Իսկ տապանակն յորժամ դարձաւ՝
 յաւուրս հնձոց էր . և հնձողքն
 իբրեւ տեսին՝ ցնծացան և զուար-
 ճացեալ ընգդէմ ընթացան , առին
 և ընկալան . զսայլան խորտակեցին և
 եգին 'ի վերայ վիմի , և զերինջսն

յողջակէզս հանեալ առաջի տապա-
նակին : Արդ վէմն օրինակ այսմ սե-
ղանոյս . իսկ փայան՝ խաչին էր տիպ .
երինջն՝ Քրիստոսի , որ պատարա-
գեցաւ 'ի վերայ խաչին : Դարձեալ
օրինակ էին քահանայից . զի որպէս
նոքա ծնանին եղինս որ գործեն
զերկիր , այսպէս քահանայք զքանս
Աստուծոյ , որ երկրագործէ զքա-
նաւոր երկիր : Դարձեալ՝ երկուց
կտակարանայ , որ զՔրիստոս բար-
ձեալ ունին յինքեանս . և որպէս
հնձողքն տեսին զտապանակն և ու-
րախացան յոյժ , այսպէս և Քրիս-
տոսի առաքեալքն յորժամ տեսին
զՔրիստոս յարուցեալ 'ի մեռելոց
և եա նոցա ողջոյն , և նոքա խնդա-
ցին և ուրախացան , և ոչ միայն նո-
քա , այլ և բոլոր տիեզերք : Իսկ
յորժամ էր Երեմիայ յերուսաղէմ
և իւրքն որ մնացեալ էին 'ի գերու-
թենէ կամէին սպանանել զնա յԵ-
գիպտոս , ոչ նորա կամօք , այլ ա-
կամայ 'ի բռնութենէ . իսկ նորա
իմացեալ Հոգւովն սրբով , առ ըզ-
տապանակն և տարաւ յայր ուրեմն՝

ուր տուան օրէնքն . և իբրեւ եմուտ
'ի ներքս 'ի յայրն տապանակաւն
հանգերձ , ազօթեաց և խնդրեաց
յԱստուծոյ բանալ վիմին և ծած-
կիլ 'ի նմա տապանակին . իսկ իբրեւ
ծածկեցաւ՝ կնքեաց զտեղին և գը-
րեաց զանուն Աստուծոյ , և իբրու-
երկաթի գրչաւ գծագրեցաւ գիրն
'ի նմա . ապա ինքն եկեալ 'ի դուրս
յայրէ անտի և յԵգիպտոս գնաց :

Այլ որ ամենեցուն Աստուածն
է և տէրն տերանց , հայրն փառաց ,
և Որդին միածին և սուրբ Հո-
գին Ճշմարիտ , որ սովոր է զիւրն
ինքն պատուել , զի լոյս հանապազ
յամենայն գիշեր երեւի 'ի վերայ .
բայց յայտնի և յառնէ 'ի նեռին
ժամանակս , և դնի յայնմ տեղւոջ
ուր օրէնքն տուան . և սուրբք ամե-
նայն առ նա ժողովին , և պահէ
զնոսա . և ո՞վ է որ բառնայ զնա , ե-
թէ ոչ Մովսէս օրէնսդիրն , և լինի-
ցի յանգիմանիչ հրէական ազգին ,
որք ոչ հաւատացին գրոյն և օրի-
նացն : Բայց յայնժամ բազումք
հաւատան յաստուած և մարտիրո-

ԵՂԻՇ . ՅԱՅԼԱԿԵՐԿ .

6

սանան 'ի նեռնէն չարաչար մա-
հուամբ , հարիւր և քառասուն և
չորս հազար , 'ի Քրիստոս Յիսուս
'ի տէր մեր . որում փառք յաւի-
տեանս . ամէն :

ԾԱՆՈԹՈՒԹԻՒՆՔ

- 1 . Յօր . այն է :
- 2 . Յօրին . պակասէր բայն :
- 3 . Յօր . յերկիրս :
- 4 . Յօր . այն գիւնն :
- 5 . Յօր . պէսիւնն :
- 6 . Յօրին . կըճատեալէր բառն :
- 7 . Յօր . համանգամս :
- 8 . Այսպէս յօրինակին :
- 9 . Յօր . էշէայր :

Յ Ա Ն Կ

ԺԸ . ՀԱՅՈՐՈՅ

Եղեշէի քահանայի ճառ յԱյ-
լակերպութիւն Տեառն . . . 5
Մովսէսի խորենացւոյ ճառ 'ի
մեծի աւուր Տապանակին . . 71

